

Het ideale aantal katten

Een moraalwetenschappelijke benadering van het reguleren van kattenpopulaties

Rutger Lazou¹

Abstract – What do different moral values imply for the ideal number of cats and for the ideal circumstances? Programs for regulating cat populations must start from an answer on this question. In this article we examine four moral values: well-being, biodiversity, basic rights and responsibility. We present different completions of these values, their plausibility and what they mean for the ideal number of cats and the ideal circumstances in house cat populations and in feral cat populations.

We leven in een complexe maatschappij waar vragen over de relatie tussen mens en natuur zich steeds meer aandienen. De laatste jaren was er in Vlaanderen onder andere sprake van overpopulatie van everzwijnen en vossen. Ook de mensheid zelf kent een halsstarrige expansie en ontwikkeling, met een enorme impact op de habitats van wilde dieren als gevolg. Terwijl de menselijke populatie is verdubbeld sinds de jaren zestig, zijn de populaties van wilde dieren een derde kleiner geworden (Kymlicka & Davidson 2011). De mens heeft steeds meer kennis en middelen om ook op een positieve manier in te grijpen in de natuur. Daarom dient de morele vraag rond populatieregulering zich steeds meer aan.

Ook door het houden van huisdieren staat de mens in een complexe relatie met dieren.² Naast gedragsproblemen (enerzijds abnormaal gedrag doordat noden niet voldaan zijn, anderzijds normaal gedrag waar baasjes kwaad op reageren), gezondheidsproblemen (door onder andere erfelijke gebreken) en problemen rond medische ingrepen (uit gewoonte, uit gemak of om cosmetische redenen) (Sandøe & Christiansen 2013) stelt zich ook hier het vraagstuk rond populatieregulering. “Of all the issues affecting the welfare of companion animals in the United States, there can be none larger in scope, greater in magnitude, longer in duration and more worthy of disgrace than that of pet overpopulation” (Rochlitz 2007, 119).

-
1. Rutger Lazou studeerde Moraalwetenschap aan de UGent en is momenteel leraar niet-confessionele zedenleer te Ronse.
  2. Met de term ‘dieren’ bedoelen we niet-menselijke dieren.

Het dier dat vaak als populairste huisdier wordt gezien, is de kat. Katten kunnen immers gemakkelijk gehouden worden: ze zijn klein genoeg om ook in kleinere woningen te worden gehouden en kunnen relatief lang zonder hun baasjes³, als die bv. overdag weg zijn. Wereldwijd zijn er zo'n 200 miljoen katten. Ze worden meer gehouden dan honden, al overstijgen kleinere huisdieren als vissen, vogels, reptielen, konijnen en andere knaagdieren hun aantal (Rochlitz 2007). De verscheidene problemen die katten kunnen veroorzaken, maakt het reguleren van hun populaties tot een controversieel onderwerp. Mensen ondervinden overlast en zijn het slachtoffer van het overdragen van ziektes, katten zelf lijden aan een gebrek aan voedsel en beschutting en nog andere dieren zijn het slachtoffer van deze carnivore predator. De nood aan een doordacht reguleringsbeleid dat rekening houdt met de argumenten van zowel kattenliefhebbers als antikattenlobby's, is groot.

Om de te reguleren populaties van elkaar te onderscheiden, hanteren we een relationele benadering. We spreken pas van een populatie als de leden ervan min of meer relaties met elkaar hebben: door samen te leven, een gezamenlijk doel te hebben, zich onderling voort te planten, enz. (Krieger 2012). Katten vormen populaties door van dezelfde bronnen afhankelijk te zijn of te overleven. Zo kunnen we verschillende kattenpopulaties afbakenen. De 'min of meer' in de definitie wijst erop dat populaties geen scherp afgebakende gehelen zijn. We moeten zelf voor een afbakening zorgen in functie van een efficiënte populatieregulering. Daarbij moet rekening worden gehouden met de beleidsmatige en politieke organisatie in een gebied. Rochlitz (2007) stelt dat er best op lokaal niveau wordt gereguleerd. Kleine aantallen zijn controleerbaarder en efficiënter te reguleren. Op kleinschalig niveau verloopt de overplaatsing van huiskatten van baasjes naar asielen en omgekeerd ook gemakkelijker.⁴

Ook in hetzelfde gebied onderscheiden we verschillende populaties. De katten in deze populaties overleven op een verschillende manier, door op een verschillende manier afhankelijk te zijn van de mens. Kymlicka en Donaldson (2011) onderscheiden twee dimensies van het begrip afhankelijkheid: *inflexibiliteit* en *specificiteit*. Dieren die op een inflexibele manier afhankelijk zijn, hebben geen andere mogelijkheden dan een beroep doen op mensen om te overleven. Dieren die op een specifieke manier afhankelijk zijn, zijn afhankelijk van een specifiek persoon of gezin. Deze afhankelijkheid wordt bepaald tijdens de derde tot achtste levensweek van het dier, tijdens de socialisatieperiode. De hersenen

3. In het Engels is 'caretaker' een geschikte term. In het Nederlands is 'voogd' de meest gepaste term, maar voor de leesbaarheid houden we het op de term 'baasje'. Dit betekent niet dat we katten beschouwen als eigendom of als ondergeschikt aan mensen.

4. In Vlaanderen worden zwerfkattenpopulaties op gemeentelijk niveau gereguleerd door zwerfkattenprojecten van steden en gemeenten. Huiskattenpopulaties worden meestal per arrondissement gereguleerd.

ontwikkelen zich in functie van wat katten in deze periode meemaken en leren. Als katten in deze periode geen contact hebben met mensen zullen ze er later angstig voor zijn.

We onderscheiden zo *huiskattenpopulaties* van *zwerfkattenpopulaties*. Huiskatten zijn op een inflexibele en specifieke manier afhankelijk: ze kunnen niet overleven zonder mensen en zijn afhankelijk van specifieke baasjes. Huiskatten komen voort uit andere huiskatten. Tijdens hun eerste levensweken werden ze zo gesocialiseerd en voorbereid op een leven als huiskat. Huiskatten leven bij baasjes, maar komen soms ook op straat terecht of in asielen (cf. infra). Zwerfkatten zijn op een niet-specifieke manier afhankelijk van de mens: ze zijn niet gesocialiseerd en hebben dus geen specifiek baasje. Ze zijn noch volledig flexibel, noch volledig inflexibel. Ze komen voort uit achtergelaten of verdwaald huiskatten of andere zwerfkatten. Doordat ze niet bij specifieke baasjes opgroeien, maar in stedelijke of rurale gebieden, worden ze in hun eerste levensweken voorbereid op een leven als zwerfkat.

Er zijn ook nog *wilde kattenpopulaties* en *raskattenpopulaties*. Wilde katten zijn op geen enkele manier afhankelijk van de mens en kunnen niet gesocialiseerd worden. Ze leven afgescheiden van huiskatten- en zwerfkattenpopulaties, weg van menselijke samenlevingen (Gautier 1998). In België zijn wilde katten zeldzaam, al komen ze voor in bossen in Wallonië (Bru, persoonlijke communicatie 2016). Raskatten worden gefokt op specifieke kenmerken in een afgescheiden, gecontroleerd systeem en worden verkocht aan een specifieke doelgroep. Gezien de problematiek waar we vandaag voor staan, spitsen we ons in dit artikel toe op huiskatten- en zwerfkattenpopulaties.

Op vele plaatsen zet men in op populatieregulering door sterilisatie. In België is in 2011 het meerjarenplan van start gegaan – het ‘Kattenplan’ – om het aantal zwerf- en asielkatten te doen dalen. Nadat de wetgeving verplichtte om alle asielkatten te laten steriliseren, volgde de verplichting om alle verkochte of weggegeven katten te laten steriliseren. Vanaf 2018 is het zowel in het Brusselse, Waalse als Vlaamse gewest verplicht om alle huiskatten geboren na 2014 te laten steriliseren. Later kan de wetgeving terug worden versoepeld (Directoraat-generaal Dier, Plant en Voeding & Dienst Dierenwelzijn en CITES 2010).

Gezien de moeilijkheid om het aantal katten te doen dalen, streeft men op dit moment best naar zo weinig mogelijk katten. Toch is het belangrijk om een lange-termijnvisie of streefdoel voor ogen te houden. Ook Natoli en Maragliano benadrukken het belang van een gericht streefdoel. Ze wijzen op het gevaar “not to identify the concept of ‘welfare’ with only ‘neutering’” (2007, 5). “The most important question concerning the welfare of the animals remains: where are we going? (...) there is still the need for more general plans for interventions that

should take into account a perspective for the future” (Natoli 1994, 226-227). Bovendien maakt dierenwelzijn op politiek vlak snel vooruitgang naar een gecontroleerder systeem, wat het nastreven van een gericht streefdoel mogelijk maakt. Zo werd in 2014 het registreren en identificeren van katten verplicht. Sinds 2017 is er een centrale databank in België voor de drie gewesten. Het voordeel hiervan is niet alleen dat verloren gelopen katten eenvoudiger herenigd kunnen worden met hun baasje, maar ook dat men een beter zicht krijgt op kattenpopulaties en dat sterilisaties beter kunnen worden gecontroleerd (Weyts 2016). Een streefdoel is tot slot ook belangrijk omdat, zo stelt Stavisky (2014) in *Too Many Cats: How owner beliefs contribute to overpopulation*, een beter begrip van de problematiek ook sensibiliserend kan werken en een positieve impact hebben op het beleid. In dit artikel gaan we op zoek naar wat dit streefdoel kan zijn.

Beweringen over overpopulatie gingen tot op heden meestal louter gepaard met descriptieve gegevens over de groei van een bepaalde populatie.⁵ Overpopulatie is echter een normatief concept. Het impliceert niet dat er *veel* individuen zijn, maar dat er *te veel* individuen zijn. Er is een ideaal aantal individuen: het populatie-optimum. Er is sprake van overpopulatie of van onderpopulatie als er respectievelijk meer of minder individuen zijn dan dit aantal. Dit aantal hangt af van onze morele waarden: “with regard to moral values which we think should be promoted, there is/are one (or some) population size(s) which is/are, under a set of circumstances, preferable” (Ryberg 1998, 413).

Ook de omstandigheden hebben echter een invloed op de mate waarin deze waarden worden bereikt. De omstandigheden verwijzen naar alle zaken die we kunnen wijzigen, naast het aantal katten zelf: asielsystemen, reguleringsmethodes, de eigenschappen van katten, enz. Daarom moeten we misschien niet het aantal individuen aanpassen, maar wel de omstandigheden. Onder andere omstandigheden is het ideale aantal katten misschien groter of kleiner. Wat betreft het aantal mensen op de wereld kunnen we bv. stellen dat er overpopulatie is gezien de ecologische impact op de Aarde. Het kan echter veel efficiënter zijn om de leefwijze van de mens aan te passen in plaats van het aantal mensen. De omstandigheden en het aantal individuen bepalen dus samen in welke mate de na te streven waarden bereikt zijn. We gaan daarom op zoek naar wat verschillende morele waarden impliceren voor enerzijds het ideale aantal katten en anderzijds voor wat ideale omstandigheden zijn in huiskatten- en zwerfkattenpopulaties.

Iedereen zou op een democratische manier mee moeten mogen bepalen wat deze waarden zijn en welk gewicht we aan elke waarde geven. Donaldson en

---

5. Vaak vervalt men zo in cirkelredeneringen. Men verwijst naar het aantal ‘euthanasieën’ (cf. infra) om aan te tonen dat er overpopulatie is, terwijl men die ‘euthanasieën’ rechtvaardigt door te verwijzen naar overpopulatie. Of men stelt dat er overpopulatie is omdat de draagkracht van de omgeving overschreden is, zonder uit te leggen waarom die draagkracht overschreden is.

Kymlicka (2011) leggen uit hoe de belangen van dieren democratisch zouden kunnen verdedigd worden via vertegenwoordigers. Ethici zouden op basis van deze waarden en intuïties een coherente ethiek kunnen samenstellen die zoveel mogelijk bij deze waarden aansluit. Sommige waarden of intuïties zullen niet verenigbaar blijken met de rest. Dit noemt Bruers (2014) *morele illusies*. In overleg met ecologen en andere wetenschappers zouden we tot concrete besluiten kunnen komen met betrekking tot het ideale aantal katten en de ideale omstandigheden. Tot slot hebben politici of beleidsmakers de taak het beleid af te stellen op deze besluiten.

In dit artikel focussen we ons op waarden die aansluiten bij een common sense moraal en implicaties hebben voor het reguleringvraagstuk. De belangrijkste strekkingen van de hedendaagse dierenethiek komen zo aan bod. De morele waarden die we behandelen zijn welzijn, biodiversiteit, basisrechten en verantwoordelijkheid. We bespreken verschillende mogelijke invullingen en hun plausibiliteit. Vervolgens gaan we na wat deze waarden, afhankelijk van hun invulling, impliceren voor het ideale aantal katten en de ideale omstandigheden.

Het utilitarisme

Invulling: populatie-ethische vragen

Het utilitarisme speelt een belangrijke rol in onze morele oordelen. Peter Singer is de belangrijkste vertegenwoordiger van het utilitarisme in de dierenethiek. Het criterium opdat een wezen moreel relevant is, is volgens Singer *sentience*: de mogelijkheid om te voelen. Positieve en negatieve gevoelens zijn fenomenologisch ervaringen die respectievelijk als aangenaam en als onaangenaam worden ervaren. Veel gevoelens of ervaringen zijn ook neutraal. Door evolutie worden sommige als positief of negatief ervaren (Ng 1995). De gewenste uitkomst van onze handelingen wordt volgens het utilitarisme bepaald door een kosten-batenberekening waarbij men moet streven naar zoveel mogelijk positieve gevoelens voor zoveel mogelijk individuen en zo weinig mogelijk negatieve gevoelens voor zo weinig mogelijk individuen (Sumner 1986). Bij de kattenproblematiek is ook het aantal individuen in de populatie variabel. Daarmee komen we op het terrein van de populatie-ethiek, die vraagstukken behandelt over wat we moeten doen bij keuzes over variabele populatiegroottes.

Een eerste populatie-ethische theorie is het *total utilitarianism*. Deze visie streeft naar een situatie met een zo hoog mogelijk totaal welzijn. Een kritiek op deze visie is dat ze leidt tot de *repugnant conclusion* dat we altijd maar extra individuen moeten laten geboren worden, zolang het totale welzijn maar groter wordt. Volgens de *mere addition paradox* leidt dit bovendien tot een situatie met

heel veel individuen met allen een heel laag (maar positief) welzijn (McMahan 1981).⁶

Een tweede theorie, het *average utilitarianism*, streeft naar een situatie met een zo hoog mogelijk gemiddeld welzijn. Een kritiek op deze visie is dat ze leidt tot de *reverse repugnant conclusion* dat we enkel de gelukkigste individuen in de populatie mogen overhouden. Alle individuen met een lager welzijn dan het welzijn van de gelukkigste individuen verlagen immers het gemiddelde welzijn en zijn dus onwenselijk. Daarnaast is het contra-intuïtief dat het toevoegen van een groep individuen in de ene situatie positief is (als het gemiddelde welzijn lager ligt) en in een andere situatie negatief (als het gemiddelde welzijn hoger ligt). Een derde contra-intuïtief besluit is de *sadistic conclusion* dat als het gemiddelde welzijn negatief is, de geboorte van een individu met een minder groot, maar nog steeds negatief welzijn, wenselijk is (McMahan 1981).

Nog een kritiek op het *total* en *average utilitarianism* is dat deze theorieën in strijd zouden zijn met de *person-affecting restriction*. Deze stelt dat een situatie pas beter of slechter kan zijn als die situatie beter of slechter is voor iemand. Wie bv. denkt in het belang van een ecosysteem of in het belang van een populatie voldoet niet aan deze voorwaarde. Er zijn verschillende interpretaties van deze restrictie. Eén versie stelt dat het beter of slechter kan zijn voor een individu om geboren te worden dan om niet geboren te worden. Het *total utilitarianism* voldoet aan deze invulling van de *person-affecting restriction*: als we aannemen dat bestaan op zich voor- of nadelig kan zijn voor iemand, is het mogelijk om het totale welzijn te verhogen in het belang van de afzonderlijke individuen in de populatie (Arrhenius 2003).

Een derde (groep) theorie(ën) vertrekt van een strengere invulling van de *person-affecting restriction*, die stelt dat het niet beter of slechter kan zijn voor een persoon om te leven dan om niet te leven. Dat zou betekenen dat het slechter of beter zou zijn voor die persoon moest hij/zij niet geboren geweest zijn. Maar dat kan niet, want in dat geval zou er geen persoon bestaan voor wie dit slechter of beter zou zijn geweest (Arrhenius 2003).⁷ Om populatie-ethische vraagstukken op te lossen, onderscheidt deze visie uniek realiseerbare van niet-uniek realiseerbare personen. Uniek realiseerbare personen zijn personen die slechts in één situatie geboren worden. Niet-uniek realiseerbare personen zijn personen die in meer-

6. De redenering gaat als volgt. Omdat het goed is dat een individu met een positief welzijn geboren wordt, verkiezen we [100, 98] boven [100]. [99, 99] is ook beter dan [100, 98] omdat we niet tegen een gelijkere verdeling zijn. Op dezelfde manier is [99, 99, 96] wenselijker dan [99, 99] en is [98, 98, 98] wenselijker dan [99, 99, 96]. We kunnen deze redenering doortrekken tot we in een situatie komen waarin er heel veel individuen zijn met een laag welzijn net boven 0.

7. Omwille van deze redenering stelt Mūrīthi dat *wrongful life claims* (waarbij bv. ernstig gehandicapte personen beweren dat ze geschaad zijn door op de wereld te zijn gezet) ongegrond zijn: “one cannot be harmed by being conceived, born or brought to existence, for if one was not conceived, then, one would never have existed at all” (2011, 434).

dere situaties zouden geboren zijn. Een *strikt comparativisme* houdt alleen rekening met niet-uniek realiseerbare personen en stelt dat iemands situatie pas als beter of slechter kan worden beoordeeld in vergelijking met een andere situatie waarin deze persoon ook zou leven. Het welzijn van personen uit twee mogelijke populaties kan volgens deze visie niet vergeleken worden als deze populaties uit verschillende personen bestaan (Arrhenius 2003). Dit leidt tot het contra-intuïtieve besluit dat er geen morele redenen zijn om voor de ene of de andere situatie te kiezen, zolang er geen gemeenschappelijke personen beïnvloed worden in de verschillende situaties. Zelfs niet als er in het ene geval heel veel ongelukkige individuen worden geboren en in het andere geval heel veel gelukkige.

Het *asymmetrische comparativisme* stelt dat het niet goed kan zijn voor iemand met een positief welzijn om geboren te zijn geworden (omdat het niet slecht kan zijn voor hem/haar om niet geboren te zijn geweest, omdat er dan geen sprake was van hem/haar) maar dat het wel slecht kan zijn voor iemand met een negatief welzijn om geboren te zijn geworden. Deze asymmetrie is onhoudbaar: ook in het tweede geval kunnen we immers stellen dat als hij/zij niet geboren zou zijn geweest, het niet goed voor hem/haar kan zijn, omdat er geen hem/haar was (Arrhenius 2003).⁸

Het *zachte comparativisme* ten slotte houdt rekening met het welzijn van iedereen, zowel uniek realiseerbare als niet-uniek realiseerbare personen, maar geeft meer gewicht aan het welzijn van niet-uniek realiseerbare personen.⁹ Deze visie speelt in op de intuïtie dat we meer gewicht moeten geven aan de belangen van niet-uniek realiseerbare personen, maar geeft geen duidelijk antwoord over de status van uniek realiseerbare personen.

Gevolgen: het welzijn van katten en hun prooien

Om het ideale aantal katten en de ideale omstandigheden te bepalen, schatten we eerst het welzijn in van huiskatten (gewone huiskatten, asielkatten en tamme zwerfkatten) en (verwilderde) zwerfkatten. Door het private karakter ervan, kunnen we iemands ervaringen niet rechtstreeks meten. Daarom moeten we

-
8. Als we aannemen dat bestaan op zich voor- of nadelig kan zijn voor een individu, kunnen we wel een asymmetrie verdedigen in de stringentie van onze plichten (cf. infra). De plicht om gelukkige wezens te creëren is minder stringent dan de plicht om geen ongelukkige wezens op de wereld te zetten. "While the fact that a person's life would be worse than no life at all (or "worth not living") constitutes a strong moral reason for not bringing him into existence, the fact that a person's life would be worth living provides no (or only a relatively weak) moral reason for bringing him into existence" (McMahan 1981, 100).
  9. Een voorbeeld van een zwak comparativisme is de minst gefundeerde klachten theorie, voorgesteld door Savulescu. Deze visie stelt dat we naast het totale welzijn moeten streven naar zo weinig mogelijk gefundeerde klachten. We kunnen spreken van een gefundeerde klacht als een individu minder welzijn heeft dan in een andere situatie waarin hij/zij zou geboren zijn (Arrhenius 2003).

beroep doen op indirecte meetmethodes (Rochlitz, 2007). We baseren ons op outputfactoren (gevolgen van een bepaald welzijn)¹⁰ en inputfactoren (oorzaken van een bepaald welzijn).¹¹ We onderzoeken in welke mate de leefomgevingen van de verschillende types katten inspelen op deze noden en hoe deze omstandigheden geoptimaliseerd kunnen worden. We gaan ook na hoe katten reageren op deze omgevingen.

De meeste gewone huiskatten (die bij baasjes wonen) kennen weinig gezondheidsproblemen. Op uitzonderingen na krijgen ze voldoende voedsel en worden ze goed verzorgd bij ziekte. Of ze hun natuurlijke gedrag kunnen stellen, varieert. De leefomgeving van huiskatten varieert sterk afhankelijk van de baasjes. Sommige baasjes spelen goed in op de noden van hun kat, anderen hebben er weinig kennis over (De Vriese, persoonlijke communicatie 2016). Een belangrijke omgevingsfactor is of katten buiten kunnen. Huiskatten die buiten kunnen, kunnen hun natuurlijke gedrag ten volle uiten.¹² Outputfactoren bevestigen dat de meeste huiskatten een hoog welzijn hebben (Rochlitz 2007).

Sommige huiskatten raken echter verdwaald of worden achtergelaten. We noemen ze tamme zwervkatten. Achtergelaten katten zijn meestal kittens, maar vaak gaat het ook om katten wiens relatie met het baasje is stukgelopen.¹³ Mensen denken vaak ten onrechte dat gedumpte katten overal hun plan kunnen trekken. Ze zijn echter niet aangepast aan een leven als zwervkat. Ze lijden daarom vaak honger, zijn vaak ziek en kunnen moeilijk overleven. Bovendien komen ze vaak

-
10. Gedragmatig stellen katten met een laag welzijn minder natuurlijke gedragingen (zoals eten, de vacht verzorgen en zich ontlasten) en meer abnormaal gedrag (zoals *overgrooming* en andere vormen van zelfmutilatie, agressief gedrag, zich verstoppert, vluchten en in elkaar duiken) (Rochlitz 1999). De belangrijkste fysiologische indicator om het welzijn van katten in te schatten is de stressrespons. Hoge stressniveaus wijzen op een laag welzijn.
  11. Om te overleven en zich voort te planten zijn er bepaalde noden waaraan voldaan moet zijn. Door evolutie leidt de (niet-)voldoening van deze noden tot positieve of negatieve gevoelens. Deze noden zijn voornamelijk het hebben van een goede gezondheid (voldoende voeding en bescherming tegen ziektes) en het kunnen stellen van natuurlijk gedrag (op solitaire wijze kunnen eten, drinken, zich ontlasten en jagen en zich kunnen terugtrekken tot schuilplaatsen om uit te rusten, zich te verstoppert en te slapen). Het al dan niet gesocialiseerd zijn, bepaalt in welke mate ze nood hebben om alleen te kunnen zijn of nood hebben aan de aanwezigheid van andere katten en mensen (Bru, persoonlijke communicatie 2016).
  12. Baasjes van binnenkatten kunnen de natuur ook 'naar binnen halen' door hun huisinrichting aan te passen zodat hun katten hun natuurlijke gedrag in zekere mate toch kunnen vertonen. Vooral de mogelijkheid om te spelen is belangrijk, zo wordt het jaaggedrag nagebootst (Jongman 2007). Het binnenshuis houden van huiskatten heeft ook voordelen. Er worden conflicten met andere katten vermeden die stress of zelfs fysieke pijn hadden kunnen opleveren. Binnenkatten kunnen ook geen ziektes opdoen afkomstig van zwervkatten of andere dieren, lopen geen risico op auto-ongevallen en kunnen niet verloren lopen (Calver et al. 2011; Robertson 2008; Rochlitz 1999).
  13. Mensen nemen afstand van hun kat om verschillende redenen: ze verhuizen en nemen hun kat niet mee, zijn allergisch van katten, hebben onvoldoende tijd, geld of verantwoordelijkheid over voor de kat, er is een baby op komst of er zijn gedragsproblemen. Algemeen gezien ligt het aan het gebrek aan een emotionele band met het dier. Aan dit deel van de baasjes moet duidelijk gemaakt worden dat katten niet als een gebruiksvoorwerpen kunnen gezien worden die zomaar kunnen worden weggegooid (Rochlitz 2007).

in een gebied terecht waar ze weggejaagd worden door andere katten (De Vriese, persoonlijke communicatie 2016). Ze zijn “unable to survive on their own, and one can imagine many horrible ends” (Kymlicka & Donaldson 2011, 224) en hebben hoogstwaarschijnlijk een negatief welzijn.

Als deze katten gevonden worden, worden ze naar het asiel gebracht. Ongewenste katten worden soms ook rechtstreeks binnengebracht. In het asiel wachten ze op een nieuwe thuis. Verdwaalde katten kunnen, als ze geïdentificeerd en geregistreerd zijn, opnieuw bij hun oude baasje terecht. Meestal verblijven asielkatten individueel in hokjes. Het welzijn van asielkatten is doorgaans laag: ze lijden onder het gebrek aan bewegingsruimte, de onvoorspelbaarheid en oncontroleerbaarheid van de omgeving en de aanwezigheid van andere katten en honden (De Vriese, persoonlijke communicatie 2016; Rochlitz 2007). Gedragmatig gaan asielkatten minder eten, de vacht verzorgen, zich ontlasten en bewegen. Ze vertonen conflicten met andere katten, proberen zich te verstoppen en gedragen zich agressief tegenover mensen (Gouveia, Magalhães & de Sousa 2011). Soms kunnen asielkatten na verloop van tijd enigszins omgaan met hun situatie, soms leven ze onder blijvende stress. Ook hun welzijn is hoogstwaarschijnlijk negatief.

De organisatie van asielsystemen is een belangrijk aspect van de omstandigheden dat geoptimaliseerd kan worden. Het verbeteren van de leefomstandigheden in asielen is een eerste belangrijke werkpunt.¹⁴ Daarnaast moeten alternatieven worden aangemoedigd zoals het opvangen van asielkatten door hulporganisaties of pleeggezinnen (De Vriese, persoonlijke communicatie 2016). Asielen moeten ook meer gecontroleerd worden georganiseerd. Vaak zijn ze niet officieel erkend “in contrast to boarding kennels and pet shops, and this makes identifying and assessing this population a matter of some logistical difficulty” (Stavisky 2014, 116). Ook inzetten op vroege adopties heeft een positief effect. Zo worden kittens optimaal gesocialiseerd. Tot slot hebben ook gesubsidieerde, goedkope adopties een positief effect: Frank en Carlisle-Frank (2007) constateerden dat mensen niet alleen meer katten adopteerden door kortingen, maar door de campagnes ook extra werden geïnformeerd en de voordelen ervan inzagen.

Het welzijn van (verwilderde) zwervkatten, die geboren worden in de natuur, werd tot op heden in mindere mate onderzocht, “perhaps because the assumption is often made that pet cats generally experience good, and ferals and strays generally poor, welfare” (Rochlitz 2007, 43). Door een te enge focus op hun materiële

14. Vele asielen zetten in op stressreductie door bv. de katten meer ruimte te bieden, door ervoor te zorgen dat ze kunnen krabben om hun geuren af te zetten, door ervoor te zorgen dat ze zelf beslissingen kunnen nemen en door sociale stress te vermijden. Sommige asielen zetten katten niet individueel in hokjes maar laten ze rondlopen in groep. De omgeving blijft echter oncontroleerbaar en ze worden nog meer geconfronteerd met de aanwezigheid van andere katten. Sommige katten worden vaak aangevallen en hebben veel stress doordat ze niet kunnen vluchten (Rochlitz 2007).

comfort, wordt vergeten dat zwerfkatten in sommige gevallen (als er voldoende beschutting is) hun natuurlijke gedrag ten volle kunnen uiten (De Vriese, persoonlijke communicatie 2016). Over de mate waarin ze kunnen overleven en gezond blijven bestaat discussie. Door de domesticatie kunnen ze minder goed zelfstandig overleven (Bru, persoonlijke communicatie 2016; De Greef, persoonlijke communicatie 2016). Zo zijn ze een deel van hun jachtvermogen verloren. Hun dieet bestaat echter hoofdzakelijk uit etensresten en slechts deels uit het eten van prooien. Ze zijn voldoende flexibel om te leren overleven op etensresten die elke menselijke omgeving onvermijdelijk produceert. “Feral cats are opportunistic feeders – they will eat whatever food is easiest to find that will also satisfy their nutritional needs. Today, feral cats’ main source of food is almost always people’s garbage” (Alley Cat Allies 2011). In menselijke omgevingen die voldoende voedsel en beschutting bieden, kunnen ze dus zeker een hoog welzijn hebben (De Vriese, persoonlijke communicatie 2016).

We gaan na wat gezien deze feiten het ideale aantal katten is in huiskatten- en zwerfkattenpopulaties, volgens de besproken populatie-ethische visies. Het *total utilitarianism* streeft naar een groot aantal katten. Bij huiskattenpopulaties valt het ideale aantal samen met het aantal beschikbare plaatsen waar katten een positief welzijn hebben en waar het eventuele welzijnsverlies van andere katten (bv. uit hetzelfde huishouden) niet opweegt tegen het toegevoegde welzijn. Bij zwerfkattenpopulaties hangt het ideale aantal af van het beschikbare voedsel en beschutting die menselijke omgevingen bieden. Dit aantal ligt volgens een *total view* opnieuw hoog. Het welzijn van elke kat mag verminderd worden, zolang het totale welzijn stijgt. Op een bepaald punt wordt het welzijn van elke kat echter zodanig verlaagd dat er meer totaal welzijn zou zijn bij een kleiner kattenaantal: ze lijden meer honger, worden sneller ziek, hebben minder plekjes waar ze zich veilig voelen en lijden meer onder stresserende confrontaties met andere katten.

De *average view* daarentegen streeft naar een heel klein huiskattenaantal waarbij enkel de beste plaatsen worden ingenomen. Enkel katten die de beste zorg krijgen en buiten kunnen, zijn gewenst. De positieve effecten van het gezelschap van soortgenoten kan wel een reden zijn voor een *average view* om te streven naar meerdere katten per huishouden. Ook het ideale aantal zwerfkatten ligt volgens de *average view* zeer laag. Hoe minder katten, hoe meer voedsel en beschutting er is voor elke kat. Vanaf een bepaald punt wegen deze extra voordelen niet meer op tegen het nadeel dat er geen contact meer is met soortgenoten.

De implicaties van comparatistische visies hangen af van hoe het populatiereguleringsbeleid precies in zijn werk gaat. Dit bepaalt namelijk in welke mate we van niet-uniek of uniek realiseerbare individuen kunnen spreken of anders gezegd, in welke mate er individuen zijn die in meerdere mogelijke situaties gebo-

ren zouden worden. Sterilisatie is de meest gebruikte reguleringsmethode (cf. infra). Door (een bepaald percentage katten) te steriliseren beïnvloedt men echter een toekomstig kattenaantal en niet het huidige. De katten die al leven op het moment dat een bepaald toekomstig kattenaantal wordt nagestreefd, zijn niet-uniek realiseerbare individuen. De andere, nog niet-geboren katten, zijn uniek realiseerbare individuen. Omdat hun identiteit wordt bepaald door het exacte moment waarop ze verwekt worden, zouden ze bij een ander reguleringsbeleid niet bestaan hebben. Een strikt comparativisme houdt bijgevolg enkel rekening met het welzijn van de reeds bestaande katten. Als nieuwgeboren katten concurrentie zouden betekenen voor de bestaande katten, bv. als zij nog geen baasje hebben, is de geboorte van nieuwe katten onwenselijk. Als de verblijfplaats en dus het welzijn van de bestaande huiskatten niet wordt beïnvloed door de geboorte van nieuwe katten, maakt het niet uit welk reguleringsstelsel er wordt gekozen, zelfs niet als dit zou leiden tot de geboorte van katten met een negatief welzijn. Bij zwervkatten wordt ieders welzijn beïnvloed door het aantal katten, ook dat van de bestaande zwervkatten. Er mogen pas katten bijkomen als het welzijn van de bestaande katten zo verhoogd wordt, wat leidt tot een laag ideaal aantal katten.

Het asymmetrisch comparativisme stelt als extra voorwaarde dat we geen individuen mogen laten geboren die een negatief welzijn hebben. Bij het reguleren van huiskattenpopulaties moet vermeden worden dat er ongelukkige katten geboren worden. Zolang dit niet het geval is en de situatie van de bestaande huiskatten niet benadeeld wordt, blijft het onbelangrijk welk reguleringsbeleid men kiest. Bij zwervkatten is de geboorte van ongelukkige individuen sowieso ongewenst, omdat dit het welzijn van de bestaande zwervkatten negatief beïnvloedt. Het zachte comparativisme ten slotte stelt dat we ook in lichte mate rekening moeten houden met het welzijn van de nog niet-geboren katten. De geboorte van huiskatten met een positief welzijn is in dat geval positief, waardoor het ideale aantal het totale welzijn maximaliseert. De geboorte van zwervkatten met een positief welzijn is ook positief, maar verlaagt het welzijn van de bestaande zwervkatten. Hoe meer gewicht men geeft aan het welzijn van uniek realiseerbare individuen, hoe meer het ideale aantal zwervkatten bij de conclusie van de *total view* aansluit.

Door het jaaggedrag van katten wordt ook het welzijn van de prooien beïnvloed. Zowel huis- als zwervkatten¹⁵ vangen jaarlijks miljarden prooien, waarbij het vooral gaat om kleine knaagdieren (70%) en vogels (20%). De andere prooien zijn onder andere insecten als hommels en sprinkhanen, amfibieën, reptielen en

---

15. Empirisch onderzoek moet duidelijkheid brengen hoe hun jaaggedrag precies verschilt (Loyd et al. 2013). Zo stellen Loss, Will en Marra (2013) dat zwervkatten ongeveer drie keer meer prooien vangen dan huiskatten, terwijl Ogan, Service en Jurek (1997) stellen dat sommige huiskatten evenveel prooien vangen als zwervkatten.

vleermuizen (Coleman, Temple & Craven 1997). Op de ongewervelden na zijn deze prooien voelende wezens.¹⁶ Loss, Will & Marra (2013) schatten het aantal op 1,3 tot 4 miljard vogels en 6,3 tot 22,3 miljard zoogdieren. Eén kat vangt jaarlijks gemiddeld ongeveer een handvol prooien. Succesvolle jagers vangen volgens een studie van Loyd et al. (2013) gemiddeld 2,4 prooien per week.

Het aantal slachtoffers weegt dus duidelijk door op het aantal katten. Op het eerste zicht zorgen katten dus voor enorme welzijnsverliezen. De werkelijkheid is echter complexer. Prooidieren zijn r-strategen. Ze krijgen heel veel nakomelingen, waarvan sowieso slechts een beperkt aantal overleeft – in tegenstelling tot K-strategen die weinig nakomelingen krijgen met grotere overlevingskansen (Bruers, persoonlijke communicatie, 22 juni 2015; Miller en Spoolman 2009). Daarom zijn het vooral de zwakste prooien die gevangen worden. Onderzoek toont aan dat het grootste deel van de door katten gedode dieren in de Verenigde Staten *compensatorisch* is: als ze niet gevangen werden, zouden ze ook vroegtijdig gestorven zijn door honger of ziekte (van Heezik et al. 2010). Bovendien worden sommige prooien gespaard van een lange lijdensweg, gezien het doden zelf veel minder lang duurt dan omkomen door honger of ziekte.¹⁷ Een deel van de gedode prooien is ook *additief*: zonder de aanwezigheid van katten zouden ze niet gestorven zijn. Doordat deze prooien gedood worden, komen er echter bronnen vrij voor andere dieren, die nu wel kunnen overleven. Daarom hebben ook de *additive kills* utilitaristisch gezien geen negatief effect. Maar misschien is het jaaggedrag van katten wel op een andere manier schadelijk.

Biodiversiteit

Invulling: intrinsieke of extrinsieke waarde

Het jaaggedrag van katten heeft namelijk ook een ecologische impact. De impact van katten op de biodiversiteit van ecosystemen werd reeds fel bediscussieerd. Er is echter verwarring over de reden waarom biodiversiteit (de verscheidenheid aan soorten) precies belangrijk is: “It is ironic that the destruction of biodiversity, which may be the greatest of human crimes against nature, is also one of the least understood. We do not have a good philosophical account of why biodiversity matters” (Persson 2008, 4).

16. Daarvoor kunnen we ons ten eerste baseren op fysiologische of gedragsmatige responsen op stimuli. We kunnen ook nagaan of de prooien een centraal zenuwstelsel hebben – en structuren analoog aan die van de mens. Ten derde wijst een gelijklopende evolutionaire oorsprong op eenzelfde vermogen tot het ervaren van sensaties.

17. Regan betwijfelt of gedood worden minder pijnlijk is dan sterven door honger of ziekte. “It seems also in part to be a conflict between different beliefs regarding the empirical question of what implies the least harm for the animals in question” (Persson 2008, 248). Verder onderzoek moet nog voor bewijzen zorgen.

Volgens het *ecocentrisme* (of het *environmentalism*, ook wel *conservation biology* of *deep ecology* genoemd) hebben ook niet-voelende entiteiten zoals bergen, rivieren, ecosystemen en soorten intrinsieke waarde. Deze positie waardeert de natuurlijke werking of *flourishing* van ecosystemen. Biodiversiteit draagt bij aan deze natuurlijke werking en is ook waardevol op zich: “Richness and diversity of life forms contribute to the realization of these values and are also values in themselves” (Devall 2001, 23). Het ecocentrisme kan echter niet uitleggen hoe niet-voelende wezens belangen kunnen hebben. Ze kunnen zich immers niet bewust zijn van deze belangen. “An environmental ethics cannot be based on direct duties that allegedly emanate from acknowledging the intrinsic or inherent value of individual or collective entities that have no awareness” (Heeger & Brom 2001, 251).

Het *sentiëntisme* (of het *animal welfarism*) waardeert ecosystemen als *instrumenteel* waardevol. “Claiming that human beings have direct duties only towards beings capable of awareness or of sentience does not imply that the rest of nature is without any moral significance” (Heeger & Brom 2001, 251). Ecosystemen zijn namelijk wel waardevol omdat ze de belangen dienen van voelende wezens. Hoe hoger de biodiversiteit van een ecosysteem, hoe meer ze dit doen. Ten eerste is een ecosysteem met een grote biodiversiteit namelijk productiever: “with a greater variety of producer species, an ecosystem will produce more plant biomass, which in turn will support a greater variety of consumer species” (Miller & Spoolman 2009, 90). Een ander voordeel van een ecosysteem met veel soorten is dat elke soort gebruik kan maken van een verschillend deel van de beschikbare bronnen. Als elk dier bv. hetzelfde voedsel zou eten, blijven andere voedselbronnen onbenut (Miller & Spoolman 2009). Een derde reden is dat een ecosysteem met een grote biodiversiteit stabiel en duurzamer is. Ecologische gebeurtenissen zoals droogtes of insectenplagen hebben dan minder kans om zeer grote gevolgen te hebben: “a complex ecosystem with many different species (high species richness) and the resulting variety of feeding paths has more ways to respond to most environmental stresses because it does not have ‘all its eggs in one basket’” (Miller & Spoolman 2009). Een hoge biodiversiteit zorgt dus voor meer bronnen, een efficiënte verdeling van die bronnen en een buffer tegen grote ecologische gebeurtenissen.

Er zijn echter miljoenen soorten op Aarde. Doorheen de evolutie verdwijnen er bovendien constant soorten en ontstaan er nieuwe, beter aangepaste: de *speciation-extinction dynamic* (Patten 2014). Meestal heeft het verdwijnen van soorten dan ook weinig gevolgen. Het verdwijnen van een soort kan echter wel grote gevolgen hebben als het om een *keystone species* gaat: als veel andere soorten afhankelijk zijn van die soort en als er geen vervangers zijn die hun ecologische niche innemen. Er zijn daarom bepaalde kritieke punten (ook wel *tipping points* of *threshold values* genoemd) waarop een kleine verandering hele grote veranderingen teweegbrengt: een *regime shift*. Daarna kunnen de gevolgen dramatisch zijn: “For

each single species, the probability that the extinction of that particular species would cause the breakdown is very small, but if it does, the consequences would be very serious indeed” (Persson 2008, 93). Het verdwijnen van soorten verloopt dus niet-lineair en onvoorspelbaar. Risico’s moeten daarom worden vermeden. Het besluit dat we geen risico’s mogen nemen om soorten te laten verdwijnen, omdat we niet volledig zeker zijn dat dit geen rampzalige gevolgen heeft, wordt het *precautionary principle* genoemd (Persson 2008).

Zowel het ecocentrisme als het sentiëntisme streven dus naar een hoge biodiversiteit, maar om andere redenen. Ten aanzien van de vraag of katten de biodiversiteit van ecosystemen bedreigen, hebben ecocentristen echter een zekere vooringenomenheid. De mens domesticeerde de kat en verspreidde ze over de wereld. Ecocentrissen zien katten daarom als onnatuurlijke of *nonnative species*, die niet door natuurlijke selectie in een bepaald ecosysteem leven maar geïmmigreerd of toevallig geïntroduceerd werden (Miller & Spoolman 2009). Daarom zijn katten volgens deze positie hoe dan ook onwenselijk.

Gevolgen: het jaaggedrag van katten

We gaan na of het jaaggedrag van katten een risico vormt voor het verdwijnen van soorten. De aanwezigheid van *non-native species* leidt niet per se tot het verdwijnen van soorten, maar vormt wel een groter gevaar dan de aanwezigheid van native species (Miller & Spoolman 2009). Er zijn immers minder mechanismes die hun jaaggedrag stoppen. De populaties van natuurlijke predators verkleinen als het aanbod aan prooien kleiner wordt, terwijl katten gevoed worden door mensen, onderdak krijgen en beschermd worden tegen ziektes. Ten tweede zijn soorten die co-evolveerden met predators door evolutie normaalgezien aangepast aan dit jaaggedrag. Predators en prooien oefenen een intense natuurlijke selectie op elkaar uit (Miller & Spoolman 2009). De prooien van katten hebben deze co-evolutie maar in een beperkte mate doorgemaakt (Van Heezik et al. 2010).¹⁸ Tot slot gaan katten ook niet minder jagen als hun honger gestild is.

Toch zijn er remmen aan het jaaggedrag van katten. Katten zijn opportunistische jagers die vooral vangen wat zich aanbiedt. Vaak liggen ze op de loer en wachten ze tot er prooien voorbijkomen. Hierdoor vangen ze vooral verzwakte prooien (cf. supra) en jagen ze zelden op bedreigde soorten, die zich minder aandienen. Ze vangen vogels van verschillende soorten en het meest individuen van de soort die het vaakst voorkomt: “Endangered species were rarely on the

18. Veel hangt af van de specifieke situatie. Op continentale vlaktes zijn katten minder bedreigend door honderden generaties te hebben geco-evolveerd met prooien. Op eilanden waar katten geïntroduceerd worden is dit minder het geval en hebben prooien bovendien weinig ontsnappingskansen (Tschanz et al. 2011).

menu, (...) when we look at the big picture, scientific evidence consistently exonerates the domestic cat species of threatening wildlife” (Alley Cat Allies 2011).

Ook al jagen katten niet op zeldzame prooien, toch oefenen ze een zekere druk uit op vogelpopulaties, waardoor er toch een klein risico ontstaat op het uitsterven van vogelsoorten. Met het precautionary principle in gedachten, lijkt het daarom het veiligst om het jaaggedrag van katten toch tegen te gaan. Dit houdt echter nog een groter risico. Katten zijn namelijk *superpredators*: ze jagen op ratten (*mesopredators*) die op hun beurt jagen op vogels of andere knaagdieren. Hierdoor zorgt het jaaggedrag van katten net voor betere overlevingskansen voor vogels. “When a ‘super-predator’ limits the predation of other predators its removal can result in even higher predation pressure, an effect called meso-predator release” (van Heezik et al. 2010, 122). Volgens sommige mathematische modellen houden katten-, ratten- en vogelpopulaties elkaar zo in stand (Alley Cat Allies 2011). Ook Natoli (1994) ziet predatie door katten als een positief aspect omdat muizen- en rattenpopulaties zo gecontroleerd worden. Van Heezik et al. concluderen dat “controlling cat numbers or reducing night time activity would need to be accompanied by rat control” (2010, 129). Zolang er geen alternatieve methodes zijn om rattenpopulaties te controleren, is het dus het veiligst om ook in het jaaggedrag van katten niet in te grijpen. Indien deze methodes er wel zouden zijn, betekent dit nog niet per se dat we het aantal katten moeten aanpassen. We kunnen namelijk ook hun jaaggedrag zelf aanpakken (cf. infra). Intussen kan men vogelsoorten beschermen door in te gaan tegen habitatdestructie door industrialisering en verstedelijking (waaronder de wens voor huizen met grotere vloeren en kleinere tuinen). Dit is namelijk de grootste bedreiging van het uitsterven van vogelsoorten (Van Heezik et al. 2010). Andere factoren die vogelpopulaties en andere fauna bedreigen zijn andere predators, parasieten en infecties, droogte en auto’s (Roberto 1995).”

Het basisrecht

Invulling: gebruik als louter middel

De rechtenbenadering is een tweede grote strekking binnen de dierenethiek, naast het utilitarisme. Er zijn verschillende mogelijke invullingen van rechten. Een belangrijk onderscheid is dat tussen positieve en negatieve rechten. Bij positieve rechten heeft men recht op iets (voedsel, onderdak, beweging, verzorging, enz.), om op een bepaalde manier behandeld te worden. Het verdedigen van positieve rechten is een manier om het welzijn van individuen te verhogen. Het sluit aan bij een regelutilitaristische invulling of beleidsmatige uitwerking van de utilitaris-

tische strekking. Negatieve rechten verwijzen naar rechten om niet op een bepaalde manier behandeld te worden (niet gepijnigd worden, opgesloten, gedood, enz.). Negatieve rechten sluiten aan bij een aantal Kantiaans geïnspireerde waarden en intuïties zoals respect, de waardigheid van een individu, een libertaristische positie en de doctrine van het dubbel effect (Bruers 2014). Op die strekking focussen we ons in dit deel.

Tom Regan is met zijn boek *The Case for Animal Rights* de belangrijkste vertegenwoordiger van de dierenrechtenbenadering. Het relevante criterium om rechten toe te kennen is volgens Regan dat het wezen het ervarende “subject-of-a-life” is (Regan 1983, 243). Hieruit volgt dat deze wezens niet tegen hun wil behandeld mogen worden en dat individuen niet mogen gereduceerd worden tot middelen voor andere doelen (het *respect principle*) (Sumner 1986).

Een principe dat hierbij aansluit is het basisrecht om niet louter als middel te worden gebruikt. Er zijn twee voorwaarden om te kunnen spreken van een schending. De eerste voorwaarde is dat het slachtoffer als middel wordt gebruikt. De aanwezigheid van het slachtoffer is met andere woorden nodig om het doel te bereiken. We weten of het slachtoffer als middel wordt gebruikt door na te gaan of het doel bereikt zou kunnen worden als het slachtoffer niet aanwezig zou zijn.¹⁹ Ten tweede wordt het slachtoffer gebruikt tegen zijn/haar wil of belangen. Vandaar de ‘louter’ in het principe: men mag iemand enkel niet als middel gebruiken als dit in strijd is met zijn/haar wil of belangen (Bruers 2014).

Op basis van de belangen waartegen wordt gehandeld, kunnen we het gewicht bepalen van een basisrechtschending. Voorzitter van GAIA Vandenbosch stelt dat het doden van dieren rechten schendt omdat het toekomstige geluk van het slachtoffer wordt afgenomen (Braeckman 1998). De som van alle momentane welzijnstoestanden, beginnend vanaf het moment van de basisrechtschending tot het moment waar het lichaam geen sensaties meer genereert, bepaalt het toekomstige welzijn (cf. supra). We moeten dit toekomstige welzijn vergelijken met het toekomstige welzijn in de situatie waarin het basisrecht van het slachtoffer niet geschonden werd, stelt McMahan (Kumar 2008).

Het belang dat een individu heeft bij zijn/haar toekomstige welzijn verandert als we rekening houden met de *psychologische verbondenheid* met zijn/haar eigen toekomst (Bruers 2014). Door graduele veranderingen verandert een individu doorheen de tijd. Hoe verder we vooruitgaan in de tijd, hoe meer sprake er is van een ander persoon. Via herinneringen, ervaringen, gedachten, enz. is iemands huidige bewustzijnstoestand wel verbonden met zijn/haar bewustzijnstoestanden

19. Bruers stelt dat het lichaam aanwezig moet zijn. Het lichaam wordt bv. geschonden, seksueel misbruikt, gedwongen ergens te zijn, bekeken of gefotografeerd, enz. Het lichaam is het grondigste eigendom, belangrijker dan het eigendom van een extern voorwerp. Bruers verdedigt dat “we should respect what the individual believes is part of his/her own body” (2014, 168). Ook dieren hebben een interne representatie van wat tot hun lichaam behoort en wat niet (Bremer 2002).

op vorige tijdstippen.²⁰ McMahan onderscheidt zo twee vergelijkingsgronden (Kumar 2008). De *Life Comparative account* houdt geen rekening met de psychologische verbondenheid. Het bepaalt het gewicht van de basisrechtschending op basis van het welzijn dat het dier doorheen de rest van zijn/haar leven nog zou gehad hebben. De *Time Relevant Interest account* bepaalt het gewicht op basis van het welzijn dat op het moment van het doden voor het slachtoffer relevant was. Het houdt daarom wel rekening met de psychologische verbondenheid met de eigen toekomst. Hoe verder het moment waarop het welzijn zou ervaren worden verwijderd is van het moment van de basisrechtschending, hoe minder belang het dier heeft bij dat welzijn.

Een andere belangrijke vraag, met oog op het jaaggedrag van katten, is of dieren basisrechten kunnen schenden. Velen stellen van niet, omdat ze geen morele agenten zijn: “according to Regan, the sheep is not a victim of injustice when it is attacked by the wolf, since the wolf is incapable of violating rights” (Everett 2001, 50). “Nature has no duties; only moral agents do (...) Nature no more violates our rights than it respects them” (Regan 1983, 272). Ook GAIA deelt deze positie (De Greef, persoonlijke communicatie 2016). Bruers is het niet eens met de stelling dat amorele wezens geen basisrechten kunnen schenden. Hij acht het contra-intuïtief en onrechtvaardig dat “non-rational (amoral) predators should have an unfair advantage against rational (moral) predators: the former can hunt, the latter can’t” (2014, 254). Het zou contra-intuïtief zijn dat als een wezen plots moreel besef verliest of verwerft, het plots wel of niet meer mag jagen. Het criterium om basisrechten te kunnen schenden is volgens ons niet het hebben van moreel besef, maar wel het kunnen vertonen van doelgericht gedrag. Dieren die intentioneel gedrag stellen, kunnen iemand als (louter) middel gebruiken. Als een rotsblok op een individu valt of als een mug (die louter automatisch gedrag stelt) iemand steekt, is er geen basisrechtschending. Alleen om utilitaristische redenen moeten we dan tussenkomen.

Gevolgen: basisrechten van prooien, de petfoodindustrie en het transitieprobleem

Eerst gaan we na wat het respecteren van basisrechten impliceert voor het ideale aantal katten en de ideale omstandigheden, gezien het jaaggedrag van katten. De

---

20. Hier verwijst Bruers naar de metafoor van het touw. Een touw bestaat uit allemaal kleine draadjes die met elkaar verbonden zijn – zoals een individu bestaat uit ervaringen die met elkaar verbonden zijn. Het begin en het einde van een touw zijn niet rechtstreeks met elkaar verbonden, maar wel via vele kleine draadjes die onderling met elkaar verbonden zijn. Het touw kan zeer los aan elkaar hangen, als elk draadje (behalve het eerste en het laatste) bv. maar met twee andere verbonden is. Een touw kan ook zeer sterk zijn als er zeer veel verbindingen zijn. Hetzelfde geldt voor de psychologische continuïteit of verbondenheid van een individu (Bruers 2014).

basisrechten van individuen die nadelen hebben door de impact van katten op het ecosysteem zijn niet geschonden. Hun aanwezigheid is niet noodzakelijk om te jagen, waardoor ze niet als middel worden gebruikt. Maar misschien worden de basisrechten van de prooien zelf geschonden.

Een groot deel van de prooien van katten zou sowieso vroegtijdig gestorven zijn (cf. supra). Doordat ze nog maar weinig kans hadden op een positief toekomstig welzijn, worden ze niet geschaad. Van een ander deel wordt wel een positief toekomstig welzijn afgenomen. Een *Time Relevant Interest account* houdt rekening met de psychologische verbondenheid met de eigen toekomst. De soort is daarom wel relevant. Kleine knaagdieren (70% van de prooien van katten) zoals ratten vertonen vormen van zelfcontrole, wat wijst op een zekere verbondenheid met het toekomstige zelf (Chelonis et al. 1998). Ook vogels (Marino 2017) beschikken over complexe cognitieve capaciteiten waaronder zelfcontrole en het vermogen zich te onderscheiden van hun omgeving, wat wijst op een vorm van zelfbewustzijn. “These capacities are, compellingly, similar to what we see in other animals regarded as highly intelligent” (Marino 2017, 141). Zowel volgens een *Time Relevant Interest account* als voor een *Life Comparative account* kunnen we dus spreken van aanzienlijke schade. Deze prooien worden bovendien ook als middel gebruikt: het jaaggedrag van katten is doelgericht²¹ en de aanwezigheid van de prooien is noodzakelijk. Als we doelgericht gedrag als criterium nemen, worden er dus basisrechten geschonden door het jaaggedrag van katten. Als men het hebben van moreel besef als criterium neemt, is er geen sprake van basisrechtshendingen – ook niet door mensen zelf: zonder de aanwezigheid van prooien zou het voor mensen immers nog altijd mogelijk zijn om katten te houden, waardoor mensen deze prooien niet als middel gebruiken.

Als we basisrechten willen respecteren, moeten we jaaggedrag zoveel mogelijk vermijden. Het systematisch tegengaan van het jaaggedrag van katten kan echter negatieve gevolgen hebben voor het respecteren van basisrechten. Door het *meso-predator release effect* (cf. supra) wordt er door het jagen van katten eigenlijk net minder gejaagd. We besluiten opnieuw dat zolang er geen alternatieve methodes zijn om het jaaggedrag van ratten tegen te gaan, ook het jaaggedrag van katten beter niet wordt tegengehouden. Het is wachten op meer kennis en betere methodes om dit jaaggedrag gecontroleerd tegen te kunnen gaan. Patten pleit voor een “new and stronger science with better balanced atomistic/empirical and holistic/theoretical components” (2014, 20) die een antwoord kan geven op de volgende vraag: “Is life’s destruction of current life (eating and being eaten) to sustain and

21. Bremer (2002) onderscheidt ingebouwde intentionaliteit van intentionaliteit waarbij men zich ook bewust is van de intentionele toestand. Katten stellen ingebouwd intentioneel gedrag: instinctief stellen ze doelgericht gericht, maar ze ervaren deze intentionaliteit niet (in tegenstelling tot mensen).

reconfigure new life to fit a changing planet the only way to organize a biosphere?” (2014, 20). Veel leed in de wilde natuur kan tegelijk tegengegaan worden door soorten te laten evolueren van r-selectie naar K-selectie: “welfare could be dramatically increased by reducing birthrates (hence reducing proportions of non-surviving to surviving individuals)” (Ng 1995, 273).

Zijn deze methodes er wel, dan moeten we zoals gezegd ook niet per se het aantal katten wijzigen: we kunnen ook hun jaaggedrag zelf aanpassen. Een mogelijkheid is het binnenshuis houden van katten. Dit is echter alleen mogelijk voor huiskatten, niet voor zwerfkatten. Een andere mogelijkheid is dat katten wel vrij kunnen rondlopen, maar geen prooien kunnen vangen: door bv. kattennagels te verwijderen of een belletje rond de nek te hangen (Coleman, Tempel & Craven 1997; Ogan, Service & Jurek 1997). Bij deze methodes worden echter de basisrechten van de katten zelf geschonden. Buiten kunnen is voor de meeste katten een enorme verrijking.²² Ook krabben is een belangrijk deel van het natuurlijke gedrag van katten en constant het geluid van een belletje horen werkt zeer stresserend. Naast dit welzijnsverlies worden ze ook gebruikt als middel voor een intermediair doel (cf. infra). Hun aanwezigheid is immers nodig om ze op te kunnen sluiten, om een belletje rond hun nek te hangen, enz. Er is dus nog nood aan methodes waarbij de basisrechten van katten niet worden geschonden.²³

Er is nog een manier waarop katten een invloed hebben op de basisrechten van voelende wezens. Katten zijn *obligate carnivoren*: ze kunnen niet anders dan vlees eten.²⁴ De dieren vanwaar deze voeding afkomstig is, worden als middel gebruikt en hebben een negatief welzijn doorheen hun leven, waardoor we van een basisrechtschending kunnen spreken. De Greef (persoonlijke communicatie 2016) stelt echter dat omdat katten zonder vlees niet kunnen overleven, er toch geen basisrechten worden geschonden. Katten bevinden zich niet in “the circumstances of justice with one another” (Kymlicka & Donaldson 2011, 182). Dat ze geen keuze hebben, is volgens ons geen reden om niet te kunnen spreken van een basis-

-
22. Door bij de huiselijke inrichting in te spelen op de noden van de kat, kunnen baasjes dit welzijnsverlies enigszins beperken (cf. supra). Een mogelijkheid is ook om voor een omheinde tuin te zorgen (De Greef, persoonlijke communicatie 2016) of om katten alleen binnen te houden op de momenten dat ze het meeste gaan jagen: tijdens de lente of tussen zonsopgang en -ondergang (Jongman 2007). Op deze manier zijn echter niet alle prooien beschermd.
  23. Volgens Bradshaw et al. (1999) zal het jaaggedrag van katten verdwijnen als de domesticatie zich voldoende kan verderzetten. De gedomesticeerde kat heeft haar jachtinstinct nog niet volledig verloren omdat er nog niet voldoende generaties zijn verstreken, omdat jagen lange tijd een gewenste eigenschap was van huiskatten en omdat kattenvoeding lange tijd niet zo goed ontwikkeld was als vandaag. Als de hypothese klopt, wordt vermeden dat huis- of zwerfkatten gaan jagen, zonder hun basisrechten te schenden.
  24. Katten hebben hierdoor ook een grote ecologische pootafdruk: “Even housebound cats may have major environmental impacts through overharvesting of small fish for pet food or inappropriate disposal of their wastes” (Calver et al. 2011, 1895). Deze impact veroorzaakt geen basisrechtschending, maar kan schadelijk zijn voor ecosystemen en hun biodiversiteit.

rechtschending (net als het feit dat ze geen moreel besef hebben, cf. supra). Bovendien hebben mensen wel de keuze om al dan niet katten te houden en te voeden. Deze impact is er alleen bij huiskatten, gezien zwerfkatten deels overleven op prooien en deels op etensresten die ze in menselijke omgevingen vinden. Zonder zwerfkatten zouden deze resten er ook zijn.

Doordat katten obligate carnivoren zijn, zijn er weinig mogelijkheden om de omstandigheden aan te passen. Tot op zekere hoogte is een plantaardig dieet voor katten mogelijk, als alle vereiste voedingssupplementen toegevoegd worden. “There is growing evidence that cats, even though they are carnivores, can also thrive on high-protein vegan diets, suitably supplemented with taurine and other nutrients” (Kymlicka & Donaldson 2011, 149). De smaakzin van katten heeft zich wel ontwikkeld in functie van een uit vlees bestaand dieet, wat het toevoegen van smaakversterkers noodzakelijk maakt. Ze moeten het ook nog effectief eten (De Greef, persoonlijke communicatie 2016). Een andere mogelijkheid is het voeden van katten met dode lichamen van dieren. Dit valt op grote schaal echter moeilijk te organiseren. Een laatste mogelijkheid is de ontwikkeling van kunstvlees: vlees dat groeit vanuit stamcellen. Er worden zo geen voelende wezens gecreëerd, maar slechts weefsel. Momenteel moet het productieproces goedkoper worden en de smaak nog verder worden geoptimaliseerd. Omdat deze alternatieven nog in ontwikkeling zijn, is het op het eerste zicht beter te streven naar een kleiner aantal huiskatten. De band tussen huisdieren en mensen is echter een bron van geluk voor beide partijen en kan een belangrijke rol spelen in de transitie naar een diervriendelijkere wereld. “This impulse for contact motivates much of the animal advocacy movement. People who love animals are key allies in this movement” (Kymlicka & Donaldson 2011, 10). Daarom is het wellicht beter om te wachten op een alternatief dan om het aantal huiskatten drastisch te doen dalen.

Ook door het aantal katten bij te sturen (om welke reden dan ook) kunnen basisrechten geschonden worden. Het *transitieprobleem* houdt in dat we niet op eender welke manier populatie-aantallen kunnen wijzigen (Ryberg 1998). We bespreken welke methodes er zijn om populatieaantallen te wijzigen van zowel huiskatten- als zwerfkattenpopulaties en of hierbij basisrechten worden geschonden.

De meest efficiënte manier om het aantal huiskatten te doen verminderen, is door huiskatten te doden via een inspuiting.²⁵ Ook zwerfkatten worden soms gedood. Bij de methode *killling on site* worden ze ter plaatse gedood door vergiftigde prooien of lokmiddelen, door vallen, door een virus dat geïntroduceerd wordt in de populatie of door neergeschoten te worden. Bij de methode *trap and*

25. Vaak wordt hiervoor de term ‘euthanasie’ gebruikt. Bij euthanasie is er echter toestemming van de geëuthanaseerde. Deze foute terminologie kan de daad ten onrechte afzwakken en aanvaardbaar maken (De Greef, persoonlijke communicatie 2016).

remove worden zwervkatten gevangen via vallen en verplaatst naar een asiel. Als ze niet socialiseerbaar zijn worden ze gedood via een inspuiting (Robertson 2008), kittens of gesocialiseerde huiskatten die op straat belandden kunnen nog worden geadopteerd. Vangen en verplaatsen kan een onderdeel zijn van een reguleringsprogramma, maar het doden van zwervkatten is hoe dan ook zelden effectief. De vrijgekomen plaatsen worden al snel terug ingenomen door andere katten. Het zwervkattenaantal breidt zich opnieuw uit of katten uit andere gebieden worden aangetrokken. Dit wordt het *vacuüm effect* genoemd. De methode kan alleen werken in geïsoleerde gebieden zoals eilanden (Robertson 2008; Rochlitz 2007).

We gaan na of bij deze methodes basisrechten geschonden worden. Tegen de belangen van huis- en zwervkatten met een negatief toekomstig welzijn wordt niet ingegaan. We kunnen dan spreken van *mercy killings*.²⁶ Dit is geen basisrechtsschending, stelt ook Vandenbosch (Braeckman 1998). Huis- en zwervkatten met een positief toekomstig welzijn worden wel geschaad. Bovendien kennen zwervkatten die ter plaatse worden gedood een trage en pijnlijke dood. Sommige asieltkatten lijden een negatief welzijn in het asiel, maar worden toch geschaad door de kans op een positief toekomstig welzijn bij adoptie. De kans dat dit positieve welzijn doorweegt op het negatieve welzijn in het asiel is volgens een *Time Relevant Interest account* eerder klein, gezien vooral het welzijn in de nabije toekomst doorweegt.

De tweede voorwaarde is dat ze middel wordt gebruikt. Zonder de aanwezigheid van de gedode katten zou het doel – overpopulatie vermijden – ook zijn bereikt. In die zin worden ze niet gebruikt als middel. Het *intermediaire doel* ‘doden’ zou echter niet bereikt zijn. Bij een trolleydilemma waarbij de hendel wordt overgetrokken zodat één persoon omkomt in plaats van vijf personen, zien we geen soortgelijk intermediair doel waarbij de aanwezigheid van het slachtoffer nodig is. We spreken daarom wel van gebruik als intermediair middel en in de meeste gevallen (tenzij het gaat om *mercy killings*) dus van een basisrechtsschending.

Hoeveel belang we hechten aan het respecteren van dit basisrecht kan variëren. Regan verdedigt met zijn absolute visie op rechten het ene uiterste: basisrechten zijn volgens hem onovertreedbaar. Niet alleen Regan pleit voor een absolute visie. Sinds 1980 hanteren steeds meer asielen een *no-kill policy*. In Rome is het zelfs bij wet verboden zwervkatten te doden: “Feral cats have the right to live free; they are

26. Het is niet eenvoudig om te bepalen wanneer een kat gedood wordt voor haar bestwil. Het wetenschappelijke rapport van Peeters (2007) rapporteerde dat in België 21,3% wordt gedood omwille van overpopulatie, 49,6% omwille van de gezondheid, 15,4% omwille van gedragsproblemen en in 12% van de gevallen gaat het om kittens die te zwak zijn om te overleven door de afwezigheid van de moeder. De verschillende redenen hangen echter vaak samen. Zo zijn de zieke katten waarvan sprake meestal niet ongeneeslijk ziek en worden ze vooral gedood om de andere katten in het asiel niet te besmetten (Rochlitz 2007).

protected and cannot be moved from their colony” (Natoli & Maragliano 2007, 2). Eens geaccepteerd in een asiel, worden katten alleen gedood als ze ongeneeslijk ziek zijn, gehandicapt of niet adopteerbaar door grote gedragsproblemen (Rochlitz 2007). Een niet-absolute visie weegt het schenden van basisrechten af tegen andere waarden. Ook als het om mensen gaat, worden basisrechten zelden als absoluut onovertreedbaar gezien. “The idea that human beings have such inviolable rights is controversial” (Kymlicka en Donaldson 2011, 20). Hoe meer katten, hoe lager bovendien het toekomstige welzijn van elke kat (cf. infra) en hoe lager dus het gewicht van de basisrechtschending.

Een andere methode om kattenpopulaties te reguleren, is het onvruchtbaar maken of *steriliseren* van katten (Rochlitz 2007).²⁷ Door een bepaald percentage katten te steriliseren (de sterilisatiegraad) kan men een toekomstig aantal katten nastreven. Om bv. een stabiele populatie te hebben, moeten ongeveer 80% van de katten gesteriliseerd worden (Rochlitz 2007). Een soortgelijke methode die bij zwervkatten wordt gebruikt is *trap-neuter-return*. Via vallen worden zwervkatten gevangen en daarna gesteriliseerd. Als indicatie wordt een kenteken aangebracht aan het oor. Ten slotte worden ze terug vrijgelaten op de locatie waar ze werden gevangen.²⁸ De sterkte van deze methode – met of zonder uitbreidingen – zit hem in het vermijden van het vacuüm effect. Er wordt een stabiele populatie gecreëerd waar katten zich niet langer onbeperkt kunnen voortplanten (Robertson 2008; Rochlitz 2007). Een ander deel van de oplossing is vermijden dat verdwaalde of achtergelaten huiskatten in zwervkattenpopulaties terechtkomen, zodat de resultaten van de *trap-neuter-return*-campagnes niet ongedaan worden gemaakt. Veel kittens die voortkomen uit niet-gesteriliseerde huiskatten doen zwervkattenpopulaties namelijk groeien (De Vriese, persoonlijke communicatie 2016; Maragliano en Natoli 2007). Rochlitz pleit voor een “responsible pet ownership” (2007, 157)

-
27. De sterilisaties worden uitgevoerd door een samenwerking van “municipalities, humane organizations, and public and private veterinary practices” (Rochlitz 2007, 124). Meestal worden katten ook gecastreerd: de geslachtsorganen worden weggehaald. De meest dominante methode is chirurgische castratie, waarbij de geslachtsorganen chirurgisch worden verwijderd. Een methode die nog in ontwikkeling is, is de niet-chirurgische contraceptie, waarbij een vaccin wordt gebruikt om de fertiliteit te blokkeren (Robertson 2008). Ook het pre-pubertaal steriliseren of vroegcastratie (voor de leeftijd van vier maanden in plaats van rond de zes à acht maanden) wordt steeds meer gedaan door dierenartsen. Op deze manier loopt men niet het risico dat katten zich eerst voortplanten voor ze gesteriliseerd worden (Rochlitz 2007).
28. Uitgebreide programma’s staan bekend onder de naam TTVAR-M: *trap, test, vaccinate, alter, return, monitor*. Hierbij test men katten op ziektes – bv. op bloedziektes als FeLV (*Feline Leukemie Virus of leucose*) en FIV (*Feline Immunodeficientie Virus* of kattenaids). Als ze positief testen, worden ze meestal niet teruggezet in de populatie. Vaak worden ze ook gevaccineerd voor ziektes die in hun omgeving voorkomen. Soms worden de katten na het terugplaatsen ook opgevolgd door kattenverzorgers. Veel steden hebben “their own corps of dedicated ‘cat caretakers’”, lokale mensen die zwervkatten voeden en verzorgen (Rochlitz 2007, 80).

zodat katten niet worden achtergelaten. Ook identificatie en registratie is een oplossing om te vermijden dat verloren gelopen huiskatten gaan rondzwerven.

We gaan na of sterilisatie of *trap-neuter-return* basisrechten schenden. Zwerfkatten worden bij *trap-neuter-return* gebruikt als middel. Hun aanwezigheid is nodig om het vacuüm effect te vermijden: dat andere katten de vrijgekomen plaatsen innemen en er zich voortplanten. Bij de sterilisatie van huiskatten is het vacuüm effect er echter niet: als de gesteriliseerde kat er niet zou geweest zijn, zou het doel – overpopulatie vermijden – ook zijn bereikt. De aanwezigheid van de slachtoffers is wel nodig om het intermediaire doel ‘steriliseren’ te bereiken.

De tweede voorwaarde om te kunnen spreken van een basisrechtsschending is dat er wordt ingegaan tegen de belangen van de gesteriliseerde kat. Kymlicka en Donaldson stellen dat ook gedomesticierde dieren zoals katten belangen hebben om zich voort te planten. Mensen mogen hier niet zomaar over beslissen zonder goeie redenen, “as if these animals left to their own devices would not want to reproduce, or would have no interest in doing so” (2011, 80). Katten willen instinctief het gedrag stellen dat voor nakomelingen zorgt, maar het toeschrijven van een kindervens aan katten is een onterechte vermenschelijking. Ze hebben niet de cognitieve vermogens om te beseffen dat ze zich kunnen voortplanten. Psychisch leed door het besef zich niet meer voort te kunnen planten is er dus in elk geval niet. Toch leidt het hebben van kittens mogelijk tot positieve gevoelens bij een moederkat. Ook de seksuele noden die wegvallen, zorgden mogelijk voor positieve gevoelens. Deze nadelen wegen echter niet op tegen de voordelen voor de gesteriliseerde kat: “neutering (...) improves body score and is also said to improve their health, make them less likely to roam and become friendlier” (Robertson 2008, 369).

Rekening houdend met het respecteren van basisrechten zijn sterilisatie en *trap-neuter-return* dus de beste methodes. Qua effectiviteit zijn er wel twee nadelen. Ten eerste kan men, in tegenstelling tot bij methodes waarbij men katten doodt, op deze manier enkel het toekomstige aantal katten sturen en niet het huidige aantal. Over het gewenste aantal katten in de toekomst hebben we geen zekerheid. Daarom moet men meer gecontroleerd de ontwikkelingen van kattenpopulaties en van de beschikbare plaatsen of bronnen kunnen inschatten. De verplichte registratie en identificatie en de centrale databank (cf. supra) zijn stappen in de goede richting. Ten tweede is het moeilijk om via sterilisatie nauwkeurig een concreet kattenaantal na te streven. Daarom moet men streven naar voldoende kennis over populatieontwikkelingen van katten en een gecontroleerd sterilisatiebeleid waarbij men een concrete sterilisatiegraad kan instellen. Omdat deze nadelen niet volledig weg te werken zijn, moeten we hoe dan ook rekening houden met een foutenmarge.

Door deze foutenmarge ligt het aantal katten op een bepaald moment ofwel te hoog, ofwel te laag. Omdat er evenveel kans is op onderpopulatie als op overpopulatie, hebben we op het eerste zicht geen redenen om hier rekening mee te houden. Als we een hoog welzijn nastreven, heeft overpopulatie echter ergere gevolgen dan onderpopulatie. Voor wie de *total view* aanhangt, is dit zo omdat het negatieve welzijn bij overpopulatie groter is dan het niet-gerealiseerde positieve welzijn bij onderpopulatie. Ook het gemiddelde welzijn per kat daalt sterker bij overpopulatie dan bij onderpopulatie.

Bij overpopulatie van huiskatten, worden de katten zonder thuis opgevangen in asielen. Hoe meer katten, hoe minder plaats voor elke kat en hoe meer ze met elkaar in contact komen. Hierdoor raken katten steeds meer gestresseerd, wat negatief is voor hun welzijn. Stress heeft ook negatieve effecten op de gezondheid: “the effects of stress on susceptibility to, and spread of, infectious agents also have wide-ranging implications in cats” (Rochlitz 2007, 114). De verhoogde stress leidt tot een verhoogde kans op doorbraak van luchtwegeninfecties (De Vriese, persoonlijke communicatie 2016). Een slechte gezondheid is ook nadelig voor het welzijn. De ziekte van een individuele kat heeft ook nadelen voor de andere katten doordat de ziekte wordt verspreid, doordat ze moeten worden gescreend (wat stressvol is) en doordat de sociale stabiliteit van de groep wordt ondermijnd (Rochlitz 2007). Gestresseerde en zieke katten worden bovendien minder snel geadopteerd, wat tot een vicieuze cirkel leidt.

Ook bij zwerfkattenpopulaties daalt het welzijn snel bij overpopulatie. Hoe meer katten, hoe minder voedsel en beschutting voor elke kat. Hierdoor lijden katten onder stress, honger en ziekte, wat tot een lager welzijn leidt. Door hun grote aantal besmetten ze elkaar in toenemende mate met bloedziektes als leukemie (FeLV) en kattenaids (FIV). Doorgaans lijdt één op de twintig zwerfkatten aan kattenaids. Het is een voorbeeld van een *crowding disease*. Hoe meer zwerfkatten, hoe meer contact tussen hen en hoe beter de ziekte zich kan verspreiden. Op een bepaald moment sterven er heel veel katten, waardoor de populatie snel afneemt en de ziekte zich niet meer kan verspreiden. De populatie groeit daarna terug aan, tot het proces zich herhaalt. De populatie ontwikkelt zich in golven (Kessler & Turner 1999). Rekening houdend met de foutenmarge waar deze methode mee gepaard gaat en de voorkeur voor onderpopulatie boven overpopulatie, streeft men dus beter naar een huiskatten- en zwerfkattenaantal dat lager ligt dan het ideale aantal.

Verantwoordelijkheid en speciale plichten

We onderzochten tot nu toe wat de *ideale* situatie is. In wat rest gaan we na in welke mate we als mens verantwoordelijkheid hebben om deze situatie na te stre-

ven. We focussen ons hier dus niet op de inhoud van onze plichten (*wat* we moeten doen), maar wel op de stringentie ervan (*waarom* we iets moeten doen). Stringentie verwijst naar de dwingendheid of motivationele kracht achter een plicht. Sommige plichten zijn een kwestie van liefdadigheid, andere van rechtvaardigheid.

Tot nu toe lag de focus in dit artikel – en grotendeels ook doorheen de geschiedenis van de dierenethiek – op onze *algemene* plichten: plichten die voortkomen uit de capaciteiten of eigenschappen van dieren. Deze eigenschappen leiden tot bepaalde belangen. We hebben de algemene *negatieve* plichten om niet tegen deze belangen in te gaan (om dieren niet te schaden) en de algemene *positieve* plichten om hun belangen te ondersteunen. Dit zijn respectievelijk plichten van rechtvaardigheid en van liefdadigheid.

We hebben echter ook *relationele* of *speciale* plichten van rechtvaardigheid. Dit zijn plichten om iemands belangen te ondersteunen die voortkomen uit het hebben van een relatie. In de huidige common sense moraal wordt hier veel belang aan gehecht (De Smet et al. 2015). Door louter te focussen op algemene plichten zijn er volgens Kymlicka en Donaldson (2011) tot op heden geen fundamentele veranderingen gebeurd in de menselijke omgang met dieren. De focus op algemene plichten past onvoldoende bij het liberale denken van vandaag. Als men bv. nadenkt over armoede, denkt men zelden na over de algemene plichten die men heeft op basis van de eigenschappen van deze arme mensen. Men denkt eerder na over de speciale plichten die men heeft: tegenover familieleden, armen in ons land, armen in Afrika, enz.

Invulling: wie doet wat voor wie?

Wie verantwoordelijkheid belangrijk vindt, houdt rekening met onze relatie met de kat. Wat dit impliceert voor de stringentie van onze plichten naar katten toe, varieert afhankelijk van de invulling van het concept. Een eerste vraag is voor wie we verantwoordelijk zijn. Volgens Midgley (1983) bepaalt de mate van nabijheid of *social nearness* dit. Zoals we speciale plichten hebben naar verwante mensen (familie, landgenoten, enz.) speelt verwantschap of sociale nabijheid ook een rol over de species-grens heen. Deze positie is *non-reductionistisch*: speciale plichten komen niet voort uit interacties die eerder plaatsvonden, maar uit intrinsiek waardevolle eigenschappen van een relatie. Men kan echter niet uitleggen welke eigenschappen waardevol zijn en welke niet (De Smet et al. 2015).

Een *reductionistische* visie stelt wel voorwaarden aan relaties opdat ze tot verantwoordelijkheid en speciale plichten kunnen leiden. Speciale plichten komen volgens deze positie voort uit eerdere interacties, waarvan de gevolgen voorzienbaar en vermijdbaar zijn. Binnen de reductionistische visie onderschei-

den we een *voluntaristische* en een *niet-voluntaristische* positie (De Smet et al. 2015). Een voluntaristische positie stelt dat “all special responsibilities must be based on consent or some other voluntary act” (Sheffler, geciteerd in Weber 2015, 692). Volgens Weber stemmen we vrijwillig in met de verantwoordelijkheid voor iemands situatie als dit een *noodzakelijk* bijproduct is van onze handelingen, als ons doel niet kan worden bereikt zonder dat bijproduct. Een niet-voluntaristische positie stelt dat we ook verantwoordelijk zijn als iemands situatie slechts een *toevallig* bijproduct is van onze handelingen. Zodra men iemands situatie (voorzienbaar en vermijdbaar) beïnvloedt, is er sprake van een relatie die speciale plichten genereert. De vrijblijvendheid van speciale plichten wordt zo doorbroken.

Een vraag die hierbij aansluit, is wie deze plichten draagt. Een voluntaristische visie acht alleen individuen verantwoordelijk die hier expliciet mee instemmen. “Weber sees an ethical world of isolated individuals choosing to make ethical commitments to help others” (Palmer 2015, 697). Een niet-voluntarisme ziet individuen als “embedded in political land social histories and systems that can impose obligations on us, whether or not we have chosen them” (Palmer 2015, 697) en gelooft dat er naast individuele plichten ook plichten bestaan als lid van een gemeenschap. We kunnen een gemeenschap ook zien als een soort relatie of samenwerkingsvorm waarin men samen beslissingen neemt, die voordelen oplevert voor de leden, maar ook plichten met zich meebrengt. Palmer (2015) stelt dat zodra individuen delen in attitudes die tot een beslissing leiden of zodra ze voordelen van deze beslissing aanvaarden “then special obligations may be created or distributed across that community (not necessarily evenly)” (p. 700). In welke mate deze plichten precies verdeeld moeten worden is een politieke kwestie.

Een tweede vraag is, als we speciale plichten hebben tegenover iemand, hoe ver deze plichten reiken. *Threshold views* stellen dat aan bepaalde minimumvoorwaarden voldaan moet zijn. Volgens DeGrazia (1996) moet het welzijn van katten hoger zijn dan wanneer het dier in de wilde natuur zou leven en volgens Zamir (2007) dan wanneer het dier niet zou hebben bestaan. Een *threshold view* onderscheidt zo “(permissible) ‘use’ of domesticated animals from (impermissible) ‘exploitation’ or oppression” (Kymlicka & Donaldson 2011).

Deze positie kan echter niet uitleggen waarom er speciale plichten zijn ten aanzien van partijen die geen schade leden. Zelfs Palmers niet-voluntarisme kan deze vraag niet beantwoorden: “Even if prior harms are sufficient for having special obligations to assist, Palmer herself rejects that this can explain why most humans have special obligations to assist domesticated animals” (Weber 2015, 691). Ook Kymlicka en Donaldson wijzen op dit probleem: “Palmer’s ‘relational’ theory is in fact essentially remedial: we acquire relational duties only because we need to remedy harms we are responsible for, and which ideally should not have

occurred in the first place. Relational duties are a second-best response when the first-best option of non-relationship is no longer possible” (2011, 207).

Om aan te tonen dat rechtvaardigheid meer vereist, verwijzen Kymlicka en Donaldson (2011) naar enkele menselijke casussen. Als een arm kind wordt geadopteerd en een beter leven krijgt dan het ervoor had, maar wel als slaaf wordt gebruikt, vinden we dit niet rechtvaardig. We zien dit als exploitatie of uitbuiting. Mayer (2007) brengt exploitatie onder in de bredere categorie van *wrongful gains*. Ondanks de win-winsituatie verwerft men op een onrechtvaardige manier voordelen bij de samenwerking. Het slachtoffer krijgt niet de voordelen van de samenwerking die een rechtvaardige situatie vereist.

Het concept reciprociteit of wederkerigheid verklaart niet alleen waarom we speciale plichten hebben om, als we iemand geschaad hebben, deze schade te herstellen (*morele reparatie*), maar ook waarom er rechtvaardigheidsplichten kunnen zijn ten aanzien van partijen die geen schade leden of zelfs voordelen ondervonden bij een relatie. “Lawrence Becker, in a wonderful, neglected book, calls reciprocity a disposition ‘to return good in proportion to the good we receive, and to make reparation for the harm we have done’” (Schmidtz 2005, 453). Wie voordelen ontvangt, heeft dus de speciale plicht de voordelen in dezelfde mate terug te geven voor zover men hiertoe de mogelijkheid heeft. Schmidtz vat het principe eenvoudig samen: “When you can, return good in proportion to the good you receive” (2005, 454). Reciprociteit verklaart ook waarom er volgens Palmer (2011, 2015) speciale plichten zijn door rechtstreeks bij te dragen aan schade, door voordelen te accepteren van een instituut dat leidt tot schade of te delen in attitudes die leiden tot zo’n instituut.²⁹ Door een kat in huis te nemen, steunen mensen het domesticatieproces, dat kwetsbare en afhankelijke individuen creëert (cf. infra).

Gevolgen: menselijke plichten naar katten toe

Volgens een voluntaristische positie zijn er enkel individuele speciale plichten naar katten toe waar men vrijwillig mee instemt. De aanwezigheid van ongewenste katten is geen noodzakelijk bijproduct van het houden van katten. Als iemand zijn of haar kat niet steriliseert, heeft hij of zij dus geen plichten naar de eventuele nakomelingen toe zolang hij of zij hier niet mee instemt. Desondanks zijn er volgens Weber toch heel wat mensen die vrijwillig instemmen met speciale plichten: door een kat in huis te nemen, door beleid te steunen dat de leefomstan-

29. Palmer zelf verdedigt deze gronden voor speciale plichten hoofdzakelijk op basis van voorbeelden. Ze verwijst bv. naar de intuïtie dat als men een appartementsgebouw bouwt op de biotoop van een roedel wolven, iedere bewoner nu speciale plichten heeft naar de wolven door de voordelen die hij/zij ondervindt.

digheden van katten wil verbeteren, door financiële bijdrages te doen aan organisaties, enz.: “for a significant number of domesticated animals, there is some human who has special obligations to assist them (...). Even for abandoned companion animals living as strays, there are humans who have special obligations to assist them, because there are humans who have explicitly consented to providing assistance to such animals” (2015, 693).

Een niet-voluntarisme stelt dat we ook speciale plichten kunnen hebben tegenover ongewenste katten. Wie zijn of haar kat niet steriliseert, veroorzaakt voorzienbaar en vermijdbaar de geboorte van afhankelijke kittens en heeft dus individuele speciale plichten naar deze kittens. Als individuen deze plichten niet nakomen, blijft de gemeenschap verantwoordelijk om deze kittens op te vangen. Het houden van katten in een gemeenschap leidt immers voorzienbaar en vermijdbaar tot de situatie van ongewenste katten. Door populatieregulering kan een gemeenschap deze situatie uiteraard vermijden. Deze collectieve plichten hoeven niet per se gelijk gealloceerd te worden. Mensen met katten profiteren meer van de voordelen van het houden van katten in een maatschappij en dragen bij tot de attitude die tot deze collectieve keuze leidt.

De aanwezigheid van katten in een gemeenschap is ook het resultaat van een grootschaliger proces waarbij diersoorten door culturele controle biologische veranderingen ondergaan: *domesticatie*. Culturele controle verwijst naar het opgenomen worden van dieren in de sociale of economische organisatie van een groep mensen. Ongeveer 9500 jaar geleden in het oude Egypte, ging de Afrikaanse wilde kat, de *Felis silvestris lybica*, leven in menselijke omgevingen (Gautier 1998).³⁰ Ze evolueerde zo tot een socialer dier dat hechte banden kan ontwikkelen met mensen en andere katten en de aanwezigheid van onbekenden kan verdragen: de gedomesticeerde kat of de *Felis silvestris catus*. Nadien verspreidde de gedomesticeerde kat zich over de wereld. Toch leidt deze menselijke invloed volgens ons niet tot een grotere verantwoordelijkheid. We kunnen de mensheid niet zien als een gemeenschap die samen beslissingen neemt. Er is immers geen interactie of samenwerkingsverband tussen verschillende generaties. We mogen de domesticatie van de kat niet zien als een keuze; het is een proces dat doorheen verschillende generaties vanzelf gebeurde.

30. Het dier beschikte over de nodige sociale capaciteiten om de aanwezigheid van de mens te kunnen verdragen en bleef vruchtbaar in gewijzigde omstandigheden. In tegenstelling tot de meeste andere gedomesticeerde dieren hadden katten zelfs voordelen bij het samenleven met mensen. Bij mensen konden katten rekenen op voedselzekerheid en verzorging. Wilde katten werden aangetrokken tot landbouwsamenlevingen door de aanwezigheid van kleine knaagdieren die op hun beurt werden aangetrokken door graan en andere landbouwproducten. Ook voor mensen had dit voordelen: katten beschermden zo de oogst en waren ook een oplossing voor het opruimen van dode diertjes en andere resten. Bovendien werden ze ook toen al verzorgd en voor het gezelschap gehouden (Hu et al. 2014).

Threshold views stellen dat speciale plichten naar katten vereisen dat de belangen van katten minstens evenveel gediend zijn als wanneer er geen relatie was. Reciprociteit vereist dat men voordelen biedt evenredig aan de eigen voordelen. Op individueel niveau is het gezelschap van katten het grootste voordeel. Mensen met katten ondervinden lichamelijke, psychologische en praktische voordelen (Rochlitz 2007). Op maatschappelijk niveau bieden katten esthetische en educatieve voordelen (ze maken een omgeving mooier en mensen leren iets over de natuur en het gedrag van dieren) en veroorzaken ze ‘anti-depressive effects’ (Natoli, 1994). De aanwezigheid van katten in een samenleving heeft echter ook nadelen. Ten eerste zijn mensen begaan met de gevolgen van het jaaggedrag van katten en het welzijn van katten zelf, stellen Frank en Carlisle-Frank (2007). Ten tweede verspreiden katten zoönotische ziektes: ziektes die worden overgedragen van dier op mens.³¹ Overlast is een derde probleem. Mensen hebben last van geurhinder, opengescheurde vuilniszakken, het lawaai dat katten ‘s nachts maken, enz. (Robertson 2008). Deze nadelen wegen echter niet op tegen de voordelen. Rechvaardigheid vereist dus dat mensen de belangen dienen van katten evenredig aan de eigen voordelen. De belangen van katten nog meer dienen, is een kwestie van liefdadigheid.

Conclusie

Gezien de voortschrijdende kennis en controle over het reguleren van kattenpopulaties en de maatschappelijke controverses errond, wordt het steeds belangrijker om een reguleringsbeleid te voeren dat een concreet doel voor ogen houdt. Dit artikel hoopt hier een aanzet tot te geven en ging na wat de waarden welzijn, biodiversiteit, basisrechten en verantwoordelijkheid impliceren voor het ideale aantal katten en de ideale omstandigheden in huiskatten- en zwervkattenpopulaties.

Het welzijn van huis- en zwervkatten is afhankelijk van respectievelijk de beschikbare plaatsen bij mensen en van de beschikbare voeding en ruimte in menselijke omgevingen. Omstandigheden kunnen worden verbeterd door het optimaliseren van asielsystemen en door baasjes aan te moedigen zoveel mogelijk rekening te houden met de noden van hun huisdier. Daarnaast kunnen we streven naar een kattenaantal dat het gemiddelde of het totale welzijn maximaliseert of zoveel mogelijk denkt in het belang van de reeds geboren katten. Afhankelijk van

31. Over de frequentie hiervan is weinig bekend. Veel hangt af van het klimaat en van de algemene volksgezondheid. Voorbeelden zijn hondsdoelheid (dat dodelijke hersenontstekingen veroorzaakt en vooral in Amerika en Zuid-Europa voorkomt (De Vriese, persoonlijke communicatie 2016)), SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome: een soms dodelijke vorm van een longontsteking) en toxoplasmose (kan door infecties oog- en hersenproblemen veroorzaken bij immuno-incompetente mensen, van wie het lichaam geen anti-stoffen aanmaakt).

welke visie men aanhangt, is het ideale aantal katten respectievelijk laag, hoog of ergens daartussen.

Utilitaristisch gezien is ook een hoge biodiversiteit waardevol. Ecocentrismen waarderen de biodiversiteit van ecosystemen als intrinsiek waardevol. Omdat ecosystemen geen voelende wezens zijn, is een instrumentele waardering echter plausibeler. Omdat het verdwijnen van soorten rampzalige gevolgen kan hebben, moet het risico hierop zo laag mogelijk worden gehouden. Katten zetten een zekere druk op vogelpopulaties, maar zijn tegelijk belangrijk voor het controleren van rattenpopulaties (die op hun beurt een druk uitoefenen op vogelpopulaties). Daarom is het tegenhouden van het jaaggedrag van katten op dit moment onwenselijk. Vogelsoorten kunnen beter beschermd worden door in te gaan tegen habitatdestructie door industrialisering en verstedelijking. Op langere termijn kan men dan ook streven naar het gecontroleerd tegengaan van het jaaggedrag van katten en ratten

Het respecteren van basisrechten om niet louter als middel te worden gebruikt heeft drie gevolgen. Als men het stellen van doelgericht gedrag als criterium neemt om te kunnen spreken van (louter) gebruik als middel, worden er door het jaaggedrag van katten heel veel basisrechten geschonden. Ook om deze reden moeten we streven naar kennis en controle om jaaggedrag tegen te gaan, op grote schaal en met respect voor de rechten van predators. Gezien het doden van dieren voor de voeding van katten basisrechten schendt (en gezien de ecologische impact ervan) moeten we ten tweede streven naar alternatieve voedingsmethodes, zoals kunstvlees. Blijkt dit niet mogelijk, dan moeten we streven naar minder huiskatten. Deze conclusie geldt niet voor zwervkatten, die immers overleven op etensresten en prooien. Een derde gevolg is dat we katten niet zomaar kunnen doden, maar enkel via sterilisatie kattenpopulaties kunnen reguleren. We moeten streven naar methodes om in te kunnen schatten wat in de toekomst een wenselijk aantal katten is en naar methodes om dit aantal via sterilisatie zo nauwkeurig mogelijk na te kunnen streven. Hoe beter we dit kunnen, hoe kleiner de foutenmarge waarmee we rekening mee moeten houden. Omdat overpopulatie qua welzijn ergere gevolgen heeft dan onderpopulatie, is het namelijk beter om te streven naar een kleiner kattenaantal dan het voorspelde ideale aantal.

Wie verantwoordelijkheid belangrijk vindt, vindt dat de stringentie of dwingendheid van onze plichten naar katten toe afhangt van onze relatie met hen. Voluntaristische posities zien het opnemen van verantwoordelijk als iets vrijblijvends. Mensen hebben alleen plichten naar katten als ze hier zelf voor kiezen. Een niet-voluntarisme daarentegen stelt dat we verantwoordelijk zijn zodra we (voorzienbaar en vermijdbaar) iemands situatie beïnvloeden. Ook naar ongewenste katten toe hebben we plichten. Dit kunnen individuele plichten zijn, maar ook plichten als lid van een gemeenschap die kiest voor het houden van katten.

Volgens threshold views volstaat het dat de situatie van katten waarvoor men verantwoordelijk is, niet slechter is dan wanneer er geen relatie was. Reciprociteit kan verklaren waarom rechtvaardigheidsplichten verder reiken dan louter zorgen voor wederzijdse voordelen. Het stelt dat mensen (als individu of als gemeenschap) belangen van katten moeten dienen evenredig aan de eigen voordelen.

Mogelijk zijn er nog waarden die een invloed hebben. Door de concrete intuïties van mensen te onderzoeken, kan empirisch onderbouwd worden welke morele waarden een rol spelen en hoe belangrijk ze zijn ten opzichte van elkaar. Ook een concrete ecologische en beleidsmatige uitwerking van het geschetste kader rond populatieregulering kan onderwerp zijn van verder onderzoek.

Bibliografie

- Alley Cat Allies. 2011. "Biology and Behavior of the Cat." Geraadpleegd op 8 oktober 2015. <http://www.alleycat.org/CatBiology>.
- Arrhenius, Gustaf. 2003. "The Person-Affecting Restriction, Comparativism, and the Moral Status of Potential People." *Ethical Perspectives* 10, 3-4: 185-95.
- Braeckman, Johan. 1998. "Tom Regans visie op dierenrechten." *Ethiek en Maatschappij* 1, 1: 57-89.
- Bru, Anneleen. 2 maart 2016. Interview met Anneleen Bru (*Felinova Animal Behaviour Consulting*) over de overpopulatie van de gedomesticeerde kat.
- Bruers, Stijn. 2014. "Born Free and Equal? On the ethical consistency of animal equality." PhD diss., Ghent University.
- Calver, Michael C., Jacky Grayson, Maggie Lilith & Christopher R. Dickman. 2011. "Applying the Precautionary Principle to the Issue of Impacts by Pet Cats on Urban Wildlife." *Biological Conservation* 144, 6: 1895-1901.
- Chelonis, John J., A.W. Logue, Rebecca Sheehy & Jianbin Mao. 1998. "Effects of Response Effort on Self-Control in Rats." *Animal Learning & Behavior* 26, 4: 408-15.
- Coleman, John Samuel, Stanley A. Temple & Scott R. Craven. 1997. *Cats and Wildlife: A Conservation Dilemma*. Odanah: Great Lakes Indian Fish and Wildlife Commission and the University of Wisconsin.
- DeGrazia, David. 1996. *Taking Animals Seriously: Mental life and moral status*. Cambridge University Press.
- De Greef, Ann. 13 mei 2016. Interview met Ann De Greef (directeur GAIA) over de overpopulatie van de gedomesticeerde kat.
- De Smet, Andries, Jo Dirix, Lisa Diependaele & Sigrid Sterckx. 2015. "Globalization and Responsibility for Human Rights." *Journal of Human Rights* 14, 3: 419-38.
- Devall, Bill. 2001. "The Deep, Long-Range Ecology Movement: 1960-2000 – A Review." *Ethics & the Environment* 6, 1: 18-41.
- De Vriese. 12 mei 2016. Interview met mevrouw De Vriese (coördinator dierenwelzijn provincie Limburg) over de overpopulatie van de gedomesticeerde kat.

- Directoraat-generaal Dier, Plant en Voeding, en Dienst Dierenwelzijn en CITES. 2010. "FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu." http://www.gaia.be/sites/default/files/campaigns/attachments/plan_action_chats_fr_0.pdf.
- Duus-Otterström, Göran & Sverker C. Jagers. 2012. "Identifying Burdens of Coping with Climate Change: A typology of the duties of climate justice." *Global Environmental Change* 22, 3: 746-53.
- Everett, Jennifer. 2001. "Environmental Ethics, Animal Welfarism, and the Problem of Predation: A Bambi lover's respect for nature." *Ethics & the Environment* 6, 1: 42-67.
- Frank, Joshua M. & Pamela L. Carlisle-Frank. 2007. "Analysis of Programs to Reduce Overpopulation of Companion Animals: Do adoption and low-cost spay/neuter programs merely cause substitution of sources?" *Ecological Economics* 62, 3-4: 740-46.
- Gautier, Achilles. 1998. *De gouden kooi – over het ontstaan van het huisdier*. Antwerpen: Hadewijch.
- Gouveia, Kelly, Ana Magalhães & Liliana de Sousa. 2011. "The Behaviour of Domestic Cats in a Shelter: Residence time, density and sex ratio." *Applied Animal Behaviour Science* 130, 1-2: 53-59.
- Heeger, Robert & Frans W.A. Brom. 2001. "Intrinsic Value and Direct Duties: From animal ethics towards environmental ethics?" *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 14, 2: 241.
- Heezik, Yolanda van, Amber Smyth, Amy Adams & Joanna Gordon. 2010. "Do Domestic Cats Impose an Unsustainable Harvest on Urban Bird Populations?" *Biological Conservation* 143, 1: 121-130.
- Hu, Yaowu, Songmei Hu, Weilin Wang, Xiaohong Wu, Fiona B. Marshall, Xianglong Chen, Liangliang Hou & Changsui Wang. 2014. "Earliest Evidence for Commensal Processes of Cat Domestication." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 111, 1: 116-20.
- Jongman, Ellen C. 2007. "Adaptation of Domestic Cats to Confinement." *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research* 2, 6: 193-96.
- Kessler, M.R. & D.C. Turner. 1999. "Socialization and Stress in Cats (*Felis silvestris catus*) Housed Singly and in Groups in Animal Shelters." *Animal Welfare* 8, 1: 15-26.
- Krieger, Nancy. 2012. "Who and What Is a 'Population'? Historical debates, current controversies, and implications for understanding 'population health' and rectifying health inequities." *Milbank Quarterly* 90, 4: 634-681.
- Kumar, Rahul. 2008. "Permissible Killing and the Irrelevance of Being Human." *The Journal of Ethics* 12, 1: 57-80.
- Kymlicka, Will & Sue Donaldson. 2011. *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Loss, Scott R., Tom Will & Peter P. Marra. 2013. "The Impact of Free-Ranging Domestic Cats on Wildlife of the United States." *Nature Communications* 4 (januari): 1396.
- Loyd, Kerrie Anne T., Sonia M. Hernandez, John P. Carroll, Kyler J. Abernathy & Greg J. Marshall. 2013. "Quantifying Free-Roaming Domestic Cat Predation Using Animal-borne Video Cameras." *Biological Conservation* 160, april: 183-89.

- Marino, Lori. 2017. "Thinking Chickens: A review of cognition, emotion, and behavior in the domestic chicken." *Animal Cognition* 20, 2: 127-47.
- Mayer, Robert. 2007. "What's Wrong with Exploitation?" *Journal of Applied Philosophy* 24, 2: 137-50.
- McMahan, Jefferson. 1981. "Problems of Population Theory." *Ethics* 92, 1: 96-127.
- Midgley, Mary. 1983. *Animals and Why They Matter*. Georgia: University of Georgia Press.
- Miller, G. Tyler & Scott Spoolman. 2009. *Essentials of Ecology*. 5 edition. Stamford, CT, USA: Broks/Cole Publishing Co.
- Mūrīthi, Paul Mūtuanyingī. 2011. "Does the Rejection of Wrongful Life Claims Rely on a Conceptual Error?" *Journal of Medical Ethics* 37, 7: 433-436.
- Natoli, Eugenia. 1994. "Urban Feral Cats (*Felis Catus* L.): Perspectives for a demographic control respecting the psycho-biological welfare of the species." *Annali dell'Istituto Superiore Di Sanità* 30, 2: 223-227.
- Natoli, Eugenia & Laura Maragliano. 2007. "Management of Feral Domestic Cats in the Urban Environment of Rome (Italy)." *Preventive Veterinary Medicine* 77, 3-4: 180-185.
- Ng, Yew-Kwang. 1995. "Towards Welfare Biology: Evolutionary economics of animal consciousness and suffering." *Biology and Philosophy* 10, 3: 255-85.
- Ogan, Chester V., Usda Forest Service & Ronald M. Jurek. 1997. "Biology and Ecology of Feral, Free-Roaming, and Stray Cats." In *Mesocarnivores of northern California: biology, management, and survey techniques, workshop manual*, 87-92. Arcata, CA: Humboldt State University.
- Palmer, Clare. 2011. "The Moral Relevance of the Distinction Between Domesticated and Wild Animals." In *The Oxford Handbook of Animal Ethics*, bewerkt door Tom Beauchamp en R. G. Frey, 701-725. Oxford: Oxford University Press.
- Palmer, Clare. 2015. "Response to 'Vulnerability, Dependence, and Special Obligations to Domesticated Animals' by Elijah Weber." *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 28, 4: 695-703.
- Patten, Bernard C. 2014. "Systems Ecology and Environmentalism: Getting the science right. Part I: Facets for a more holistic Nature Book of ecology." *Ecological Modelling* 293: 4-21.
- Peeters, Ester. 2007. "Problematiek van zwerfkatten en overpopulatie van katten in dierenasielen." Wetenschappelijk rapport. Brussel: Federale overheidsdienst volkgezondheid, veiligheid van de voedselketen en leefmilieu.
- Persson, Erik. 2008. *What Is Wrong with Extinction?* PhD diss., Lund University. <http://lup.lub.lu.se/record/1266448>.
- Regan, Tom. 1983. *The Case for Animal Rights*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Roberto, Pat. 1995. "The Cat Rescue Movement vs. Wildlife Defenders." Geraadpleegd op 8 oktober 2015. https://www.dfg.ca.gov/wildlife/nongame/nuis_exo/dom_cat/cat.html.

- Robertson, Sheila A. 2008. "A Review of Feral Cat Control." *Journal of Feline Medicine & Surgery* 10, 4: 366-375.
- Rochlitz, Irene. 1999. "Recommendations for the Housing of Cats in the Home, in Catteries and Animal Shelters, in Laboratories and in Veterinary Surgeries." *Journal of Feline Medicine & Surgery* 1, 3: 181-191.
- Rochlitz, Irene. 2007. *The Welfare of Cats*. Dordrecht, Nederland: Springer.
- Ryberg, Jesper. 1998. "The Argument from Overpopulation: Logical and ethical considerations." *Population and Environment* 19, 5: 411-426.
- Sandøe, Peter & Stine B. Christiansen. 2013. *Ethics of Animal Use*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Schmidtz, David. 2005. "What We Deserve, and How We Reciprocate." *The Journal of Ethics* 9, 3-4: 435-64.
- Stavisky, Jenny. 2014. "Too Many Cats: How owner beliefs contribute to overpopulation." *Veterinary Record* 174, 5: 116-117.
- Sumner, L.W. 1986. Review of Review of The Case for Animal Rights, door Tom Regan. *Noûs* 20, 3: 425-434.
- Tschanz, Britta, Daniel Hegglin, Sandra Gloor & Fabio Bontadina. 2011. "Hunters and Non-Hunters: Skewed Predation Rate by Domestic Cats in a Rural Village." *European Journal of Wildlife Research* 57, 3: 597-602.
- Weber, Eli. 2015. "Vulnerability, Dependence, and Special Obligations to Domesticated Animals: A reply to Palmer." *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 28, 4: 683-694.
- Weyts, Ben. 2016. "Nieuwe databank herenigt eigenaar en dier sneller." Geraadpleegd op 10 juli 2016. <http://www.benweyts.be/nieuws/nieuwe-centrale-databank-maakt-registratie-van-katten-mogelijk>.
- Zamir, Tzachi. 2007. *Ethics and the Beast: A Speciesist argument for animal liberation*. Princeton: Princeton University Press.